UCHWAŁA NR VIII/129/2019
RADY MIEJSKIEJ W CZELADZI

z dnia 22 maja 2019 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki mad Zabytkami Miasta Czeladź na lata 2019-2022

Na podstawie przepisu art. 7 ust.1 pkt 9 i art.18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zmianami), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach

Rada Miejska w Czeladzi
uchwala co następuje:

§ 1. Uchwala się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Czeladź na lata 2019- 2022 w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego i na stronie internetowej Urzędu Miasta Czeladź.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Czeladź.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Wiceprzewodniczący Rady
Miejskiej w Czeladzi

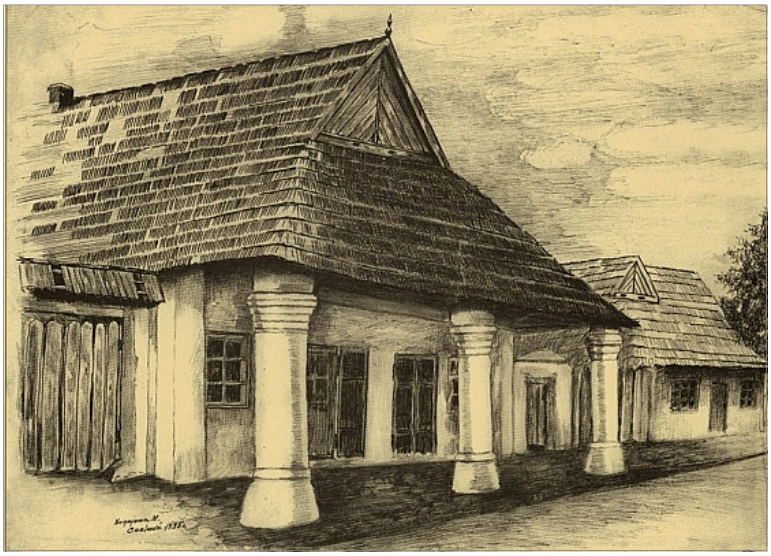
mgr Marcin Gadecki

Załącznik Nr 1 do uchwały Nr VIII/129/2019
Rady Miejskiej w Czeladzi
z dnia 22 maja 2019 r.

BURMISTRZ MIASTA CZELADŹ

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA CZELADŹ NA LATA 2019 - 2022

LISTOPAD 2018

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
ewidencjazabytkow@gmail.com

Spis treści

1. Wstęp....3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami....4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce....5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego....11
4.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu....14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego....19
5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta 19
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta....25
5.2.1. Charakterystyka miasta....25
5.2.2. Historia miasta Czeladź....28
5.3. Krajobraz kulturowy - zabytki o najważniejszym znaczeniu dla miasta Czeladź....29
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony....50
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków....50
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków....51
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków....52
5.6. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków....57
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń....59
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami....62
8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami....66
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami....67
9.1. Dotacje....68
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego....72
9.3. Środki europejskie....73
10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków....77
11. Bibliografia....81
12. Spis tabel, rysunków i zdjęć....81
13. Załączniki mapowe....82

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno - gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Czeladź na lata 2019 - 2022 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza Miasta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrza Miasta przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Czeladź na lata 2007 - 2010, który został przyjęty uchwałą nr XX/118/2007 Rady Miejskiej w Czeladzi z dnia 28 czerwca 2007r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy miasta. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców miasta, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat Programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w następujących w Konstytucji oraz ustawach:

• **Konstytucja RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **Art. 5**: „Rzeczpospolita Polska (…) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju".

- **Art. 6 ust. 1**: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym".

- **Art. 86**: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa".

• **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3**: który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4**: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska".

- **Art. 5**: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury".

- **Art. 6**: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7**: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej

i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat.

Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19**: wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.
1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20**: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22**: **„**1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89**: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:
1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (…) kultury, w tym (…) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej,

gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym:

- **Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. 2017 r. poz. 1595).

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 799 ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1983). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 450 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami"** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).

• **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

• **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 720 ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami" (art. 1).

• **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 574 ze zm.) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

• **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 217 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotykają problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Obecnie przygotowany jest projekt Krajowego programu na lata 2018 - 2021. Obowiązywanie dotychczasowego programu zakończyło się w dniu 31 grudnia 2017 r.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2018 - 2021 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego", podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami", podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa", podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów".

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,

- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe".

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo - kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.
- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra

kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam" w dostępie do kultury.

• **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego", a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej". Wytyczone tutaj kierunki działań to:
4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.
4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.
4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego", a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa". W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• **Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030**

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:
- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów poprzemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:
- **wojewódzkim**: Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020, Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000 - 2020, Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+", Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2018 - 2021, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020;
- **powiatowym**: Aktualizacja Strategii Rozwoju Powiatu Będzińskiego na lata 2009 - 2020.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020**

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020 została uchwalona przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 28 sierpnia 2006 r. Jest to dokument, który określa cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań.

W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:
Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do: uczestnictwa w kulturze, efektywnego zarządzania kulturą twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.
Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego - w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego - w roli twórców treści kulturowych).
Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.
Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Dla celu III, najważniejszego pod względem ochrony obiektów zabytkowych, ustalono następujące kierunki działań:
- rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
- rewitalizacja obiektów i terenów poprzemysłowych znajdowanie dla nich nowych funkcji;
- wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja - tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

- **Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+"**

Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+" została przyjęta uchwałą nr IV/38/2/2013 przez Sejmik Województwa Śląskiego z dnia 1 lipca 2013 r. Strategia ta stanowi aktualizację dokumentu pn. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „ŚLĄSKIE 2020", przyjętego uchwałą nr III/47/1/2010 przez Sejmik Województwa Śląskiego w dniu 17 lutego 2010 r.

Wizja rozwoju województwa śląskiego w perspektywie 2020+: Województwo śląskie będzie regionem zrównoważonego i trwałego rozwoju stwarzającym mieszkańcom korzystne warunki życia w oparciu o dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy wykorzystującym zróżnicowane potencjały terytorialne i synergię pomiędzy partnerami procesu rozwoju.

Na podstawie określonej wizji rozwoju wykraczającej poza horyzont czasowy strategii, wyznaczono obszary priorytetowe, cele strategiczne i cele operacyjne, a następnie określono kierunki działań do roku 2020.

Wyznaczone strategiczne cele rozwojowe:

Cel I - Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjności i kreatywności;
Cel II - Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie;
Cel III - Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni;
Cel IV - Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

W ramach celu strategicznego III znalazły się kierunki służące wysokiemu poziomowi ładu przestrzennego i efektywnego wykorzystania przestrzeni, a wśród nich jeden, mający bezpośredni związek z opieką nad dziedzictwem kulturowym: „Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych".

- **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2018 - 2021**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2018 - 2021 został przyjęty uchwałą nr V/50/14/2018 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 19 marca 2018 r. Program ten jest czwartym Programem opieki nad zabytkami w województwie śląskim. Pierwszy program obejmował lata 2006 - 2009, następnie opracowano jego aktualizację - na lata 2010 - 2013 i 2014 - 2017.

Przedmiotem Programu są wszystkie obiekty zabytkowe niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte. Program obejmuje obszar województwa śląskiego w granicach administracyjnych. Głównym celem Programu jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także włączenie zabytków w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Program określa warunki włączania obiektów zabytkowych w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych.

W Programie sformułowano następującą misję: Harmonijny krajobraz kulturowy oraz autentyzm materialnego i niematerialnego dziedzictwa jest czynnikiem budowy kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego województwa oraz promocji regionu w kraju i na świecie.

Aby misja ta została zrealizowana, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i kompetencją społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:
Cel strategiczny I - Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze.
Cel strategiczny II - Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Dla pierwszego celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:
Cel operacyjny I.1 - Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.
Cel operacyjny I.2 - Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.
Cel operacyjny I.3 - Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:
Cel operacyjny II.1 - Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.
Cel operacyjny II.2 - Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

Do realizacji celów wyznaczono kierunki działań.

- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+**

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ został przyjęty uchwałą nr V/26/2/2016 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 29 sierpnia 2016 r. Niniejszy dokument powstał w wyniku przeprowadzonej w 2013 - 2016 r. aktualizacji Planu z 2004 r. wraz z jego cząstkową zmianą z 2010 r.

Plan poprzez jego ścisłe powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+" stanowi kluczowy element zintegrowanego planowania strategicznego. Plan 2020+ określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Cele polityki przestrzennej województwa określone w Planie 2020+ dotyczą gospodarczego wzrostu i innowacyjności, metropolizacji, zapewnienia spójności społecznej i ekonomicznej oraz ochrony naturalnych zasobów środowiska i kształtowania krajobrazów kulturowych.

W Planie omówiono bardzo szczegółowo obszar ochrony krajobrazów kulturowych. Województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa. Specyficznym dziedzictwem okresu industrializacji (od XVIII do XX w.), podkreślającym odrębność i wyjątkowość krajobrazu kulturowego regionu, są historyczne obiekty i zespoły zabudowy związane z górnictwem węgla kamiennego, wydobyciem i przetwórstwem metali kolorowych, jak kopalnia cynku i srebra oraz hutnictwem żelaza.

Wśród wyznaczonych celów polityki przestrzennej województwa, cel 3 jest ściśle związany z dziedzictwem kulturowym regionu:

3. Przestrzeń - zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Dla powyższego celu przyjęto następujące kierunki polityki przestrzennej:

3.1. Ochrona zasobów środowiska.

3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich.

3.3. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich.

Wskazano między innymi kierunek działania:

Kierunek 3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich:

- kształtowanie atrakcyjnych terenów mieszkaniowych o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno - architektonicznych;
- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu i integrację społeczności lokalnych;
- zachowanie tożsamości kulturowo - krajobrazowej, w tym zachowanie identyfikatorów krajobrazu, charakterystycznych dla danego obszaru wraz z ich adaptacją do nowych funkcji;
- kształtowanie terenów zieleni miejskiej pełniących funkcje rekreacyjne, zdrowotne, estetyczne i przyrodnicze;
- kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w oparciu o lasy, parki i tereny otwarte;
- rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej;
- rekultywacja, rewitalizacja i kształtowanie terenów zdegradowanych (w tym poprzemysłowych, powojskowych, pokolejowych) z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno - gospodarczych);
- gospodarowanie wodami opadowymi ukierunkowane na spowolnienie odpływu ze zlewni (system mikro - i małej retencji).

- **Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim w latach 2006 - 2020**

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020 została przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego 28 sierpnia 2006 r. Dokument zawiera wizje, pola i cele strategiczne oraz kierunki działań w obszarze kultury w województwie śląskim.

Przekonanie o roli kultury dla rozwoju województwa było powodem opracowania Strategii. Kultura jest bowiem nie tylko jednym z kluczowych obszarów życia społecznego - buduje społeczność świadomą swojej tożsamości, kreatywną i otwartą, lecz także stymuluje rozwój gospodarczy - zwiększa atrakcyjność regionu dla jego mieszkańców, inwestorów i turystów, tworzy nowe miejsca pracy w turystyce i usługach okołoturystycznych, w dynamicznie rozwijających się przemysłach kultury.

Opieka nad kulturą i ochrona jej dóbr jest obowiązkiem administracji publicznej wszystkich szczebli. Zadanie to wykonywane jest przez tworzenie własnych jednostek organizacyjnych - instytucji kultury - wykonujących w imieniu państwa to zadanie lub przez zlecanie go innym podmiotom. Instytucją odpowiedzialną za wdrażanie Strategii jest Zarząd Województwa Śląskiego, który wykonuje zadania przy pomocy odpowiednich wydziałów Urzędu Marszałkowskiego, w tym wypadku Wydział Kultury.

Wyznaczona wizja - Województwo śląskie to:

1. Region zróżnicowany kulturowo, harmonijnie łączący elementy odmiennej tradycji i tożsamości kulturowej, które wynikają z odniesień narodowych oraz specyfiki regionów;

2. Region, w którym kultura odzwierciedla i kształtuje podstawowe cnoty obywatelskie (uczciwość, odpowiedzialność, pracowitość, umiejętność społecznej współpracy, otwartość) wpływając pozytywnie na jakość kapitału społecznego;
3. Region, w którym kultura jest istotnym elementem rozwoju gospodarczego, zwiększającym konkurencyjność ekonomiczną województwa, dającym szanse na rozkwit społeczno - ekonomiczny, a w efekcie poprawiającym jakość życia jego mieszkańców;
4. Region, w którym w sposób innowacyjny wykorzystuje się potencjał twórczy środowiska artystycznego do jakościowej poprawy przestrzeni publicznej, w tym instytucji użyteczności publicznej.

Na podstawie diagnozy oraz analizy bilansu strategicznego - relacji pomiędzy uwarunkowaniami wewnętrznymi i zewnętrznymi czynnikami, ustalono w obrębie pól strategicznych cztery podstawowe cele i odpowiadające im działania ukierunkowane na osiągnięcie założonej wizji.

Pole strategiczne: Kompetencje kulturowe.

Cel strategiczny 1: Wzrost kompetencji potrzebnych do (1) uczestnictwa w kulturze [odbiorcy] (2) efektywnego zarządzania kulturą [animatorzy kultury] i (3) twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej [twórcy].

Kierunki działania:

1.1. Tworzenie i realizacja programów edukacji kulturowej/ edukacji w zakresie kształtowania kompetencji kulturowych;

1.2. Edukacja w zakresie zarządzania kulturą - prowadzenie prac badawczych, kształcenie menedżerów kultury;

1.3. Edukacja środowisk twórczych (do skutecznego radzenia sobie w nowych warunkach organizacyjno - prawnych);

Pole strategiczne: Dostęp do kultury.

Cel strategiczny 2: Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego - w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego - w roli twórców treści kulturowych).

Kierunki działania:

2.1. Zwiększenie i ułatwianie dostępu do uczestnictwa w kulturze;

2.2. Budowa nowych obiektów kulturalnych i poprawa stanu istniejących obiektów kultury;

2.3. Poszukiwanie atrakcyjnych sposobów upowszechniania treści kulturowych;

2.4. Wspieranie programów współpracy ponadregionalnej;

2.5. Poprawa informacji i promocji kulturalnej;

2.6. Wspieranie rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego.

Pole strategiczne: Dziedzictwo kulturowe.

Cel strategiczny 3: Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Kierunki działania:

3.1. Rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;

3.2. Inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;

3.3. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);

3.4. Rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;

3.5. Rewitalizacja obiektów i terenów poprzemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;

3.6. Wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);

3.7. Tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu;

Pole strategiczne: Treści kulturowe

Cel strategiczny 4: Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Kierunki działania:

4.1. Tworzenie warunków oraz instrumentów umożliwiających twórcze działania;
4.2. Rozwój szkolnictwa artystycznego i projektowego;
4.3. Rozwój współpracy środowisk twórczych z biznesem i jego otoczeniem;
4.4. Wspieranie rozwoju wzornictwa przemysłowego i sztuki użytkowej;
4.5. Podnoszenie wartości estetycznej i funkcjonalnej przestrzeni publicznej oraz obiektów użyteczności publicznej.

- **Aktualizacja Strategii Rozwoju Powiatu Będzińskiego na lata 2009 - 2020**

Aktualizacja Strategii Rozwoju Powiatu Będzińskiego na lata 2009 - 2020 została przyjęta uchwałą nr XXXVI/507/2014 przez Radę Powiatu z dnia 26 czerwca 2014 r.

Strategia podkreśla walory turystyczne, do których należą liczne zabytki na ziemi będzińskiej jak i wiele atrakcji przyrodniczych (Wzgórze Zamkowe, Góra „Dorotka", kompleksy parkowe, zabytkowe dwory, architektura drewniana, liczne szlaki turystyczne, zbiorniki i szlaki wodne).

Rozwój turystyki jest jednym z głównych priorytetów w strategiach rozwoju samorządów gminnych, opartych na wykorzystaniu posiadanych walorów, niewielkiej odległości od stolicy województwa oraz największych miast regionu, bardzo dobremu połączeniu drogowemu oraz bliskości lotniska w Pyrzowicach.

Jeden z priorytetów Strategii zakłada zwiększenie efektywności ochrony środowiska i rewitalizacji obszarów zdegradowanych.

W roku 2020 Powiat Będziński będzie:
- nowoczesnym organizmem społecznym, w pełni zaspokajającym potrzeby zarówno własnej wspólnoty, jak i osób przybywających z zewnątrz,
- rozwiniętym gospodarczo regionem dzięki wykorzystaniu osiągnięć nauki i techniki, dysponującym bogatą i dostępną infrastrukturą techniczną i społeczną,
- zawdzięczającym swój dobrobyt świadomości obywatelskiej, samorządności i przedsiębiorczości mieszkańców oraz poszanowaniu środowiska i dorobku dziedzictwa kulturowego.

W Strategii wyznaczono cztery obszary priorytetowe dla rozwoju powiatu będzińskiego i przypisano im cele strategiczne. Wśród każdego obszaru priorytetowego wyznaczone zostały główne cele strategiczne oraz cele operacyjne i działania.

W obszarze ochrony zabytków wskazano na:
CEL STRATEGICZNY II.2.: ATRAKCYJNA PRZESTRZEŃ KULTURALNA.
Cel operacyjny II.2.1. Poszerzanie oferty kulturalnej.
Działanie II.2.1.1. Inicjowanie oraz organizowanie przedsięwzięć kulturalnych na terenie powiatu.
Działanie II.2.1.2. Budowanie i rozwój tożsamości lokalnej mieszkańców powiatu.
Działanie II.2.1.3. Promocja wspólnej marki turystycznej.
CEL STRATEGICZNY III.1: SPRAWNA I EFEKTYWNA INFRASTRUKTURA.
Cel operacyjny III.1.2. Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej i kulturalnej.
Działanie III.1.2.1. Rozwój bazy infrastruktury turystyczno-informacyjnej.
Działanie III.1.2.2. Rozwój infrastruktury kulturalnej powiatu.
Działanie III.1.2.3. Promowanie istniejących i wytyczanie nowych szlaków turystycznych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Czeladź**

Obecnie obowiązujące Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Czeladź zostało przyjęte uchwałą nr XXV/336/2016 przez Radę Miejską w Czeladzi z dnia 19 maja 2016 r.

Studium jest podstawowym dokumentem planistycznym na szczeblu lokalnym. Opisuje ono stan zagospodarowania przestrzeni i wytycza kierunki prowadzenia polityki przestrzennej miasta.

W Studium wyznaczono obszary i określono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków między innymi poprzez ustanowienie strefy ochrony konserwatorskiej:

- strefy „A" - pełnej ochrony konserwatorskiej,
- strefy „B" - pośredniej ochrony konserwatorskiej,
- strefy „E" - ochrony ekspozycji,
- strefy „OW" - ochrony archeologicznej.

Ustalenia dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

- Na wszelkie działania przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków należy uzyskać pozwolenie konserwatorskie od Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora zabytków w Katowicach, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, remont.

Wytyczne konserwatorskie:

- Prace ziemne prowadzone w obrębie układu urbanistycznego miasta Czeladź, wpisanego do rejestru zabytków, powinny być poprzedzone archeologicznymi badaniami wykopaliskowymi oraz nadzorami archeologicznymi podczas wykonywania tych prac;
- inwestycje prowadzone poza układem staromiejskim, na terenach, w obrębie których zlokalizowano stanowiska archeologiczne, winny być poprzedzone archeologicznymi badaniami ratowniczymi.

Ogólne wytyczne konserwatorskie dotyczące krajobrazu:

- Ochrona historycznie ukształtowanych układów osadniczych;
- Ochrona głównych punktów i osi widokowych, poprzez właściwe kształtowanie nowej zabudowy;

ochrona panoramy widokowej Starego Miasta, zakaz tworzenia sztucznych dominant w krajobrazie;

- Zalecane wykonanie studiów krajobrazowych z panoramami do dalszych Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego;
- Kontynuacja historycznie ukształtowanych układów osadniczych;
- Rekultywacja terenów zdegradowanych w rejonie zabytkowych zespołów osiedlowych - likwidacja zespołów garażowych lokalizowanych jako samowole budowlane, rekultywacja terenów poprzemysłowych;
- Ochrona zabytkowych kapliczek i krzyży przydrożnych zarówno kamiennych, murowanych jak i drewnianych, wraz z towarzyszącym im często starodrzewem;
- Kształtowanie nowej architektury nawiązującej formą do budownictwa zabytkowego i historycznego;
- Na wszystkie działania związane z realizacjami inwestycji w obrębie stref ochrony konserwatorskiej wpisanych do rejestru należy uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wyznaczenie stref pośredniej ochrony konserwatorskiej ma na celu ochronę, utrzymanie i zachowanie najwartościowszych elementów zabytkowych, kulturowych i krajobrazowych. Nie ogranicza to wprowadzania nowych funkcji i nowej zabudowy. Często działania takie są wręcz konieczne do utrzymania i podkreślenia zabytkowych walorów miasta i kształtowania jego atrakcyjnego wizerunku wymaga jednak uzgodnienia z Miejskim Konserwatorem Zabytków na etapie uzyskiwania pozwolenia na budowę.

Na wszelkie działania związane z zielenią zabytkową zorganizowaną - występującą na terenach wpisanych do rejestru zabytków oraz objętych inną forma ochrony konserwatorskiej należy uzyskać pozwolenie od Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach.

Ustalenia dla obiektów architektury:

- Zachować należy obiekty zabytkowe na terenie miasta, wszelkie działania związane z ich konserwacją, modernizacją, adaptacją uzgadniać należy z właściwym Konserwatorem Zabytków;
- Modernizacja zabytkowej zabudowy w celu podwyższenia standardu życia mieszkańców;
- Należy dążyć do maksymalnego zachowania i konserwacji pozostałości budownictwa drewnianego;
- Nowa zabudowa winna utrzymywać historyczne linie zabudowy i podziały parcelacyjne, jej architektura winna harmonizować z zabytkowym otoczeniem nie będąc jednocześnie ślepym naśladownictwem form historycznych;
- W miarę możliwości przywracać należy elementy pierwotnego detalu architektonicznego;
- Ochrona ceglanych i kamiennych elewacji, zakaz ich malowania, tynkowania;
- Likwidowanie przyłączy instalacji elektrycznej znajdujących się na elewacjach zabytkowych budynków - zmiana sposobu prowadzenia sieci, zakaz montażu anten satelitarnych i reklam na ścianach frontowych budynków zabytkowych;
- Przed ewentualnymi rozbiórkami obiektów będących pod ochroną konserwatorską wykonać należy inwentaryzację architektoniczną i fotograficzną oraz uzyskać pozwolenie właściwego Konserwatora Zabytków i nadzoru budowlanego.

- **Strategia Rozwoju Miasta Czeladź na lata 2016 - 2023**

Strategia Rozwoju Miasta Czeladź na lata 2016 - 2023 została przyjęta uchwałą nr XVII/357/2016 przez Radę Miejską w Czeladzi z dnia 23 czerwca 2016 r. Jest to aktualizacja Strategii, która obowiązywała w latach 2005 - 2015.

Strategia skupia się wokół sześciu celów strategicznych, które w perspektywie do roku 2023 mają zbliżać miasto do określonej wizji o bardziej wyrazistym profilu, jako miasta przyjaznego, spokojnego i bezpiecznego. Strategia stanowi zarówno swoistą klamrę spinającą zrównoważony rozwój miasta w różnych obszarach, jak i bazowy dokument wyznaczający kierunek rozwoju miasta w latach 2016 - 2023.

W Strategii brak celów związanych bezpośrednio z ochroną zabytków. W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazać można:

Cel strategiczny 2: Miasto z bogatą ofertą możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego.

Cel operacyjne 2.3. Wzmacnianie oferty kulturalnej miasta do 2023 roku.

Typy projektów: Imprezy cykliczne, Rozbudowa portfela usług w istniejących, obiektach kultury, Poniesienie standardu jakości usług kulturalnych i turystycznych, Wydawnictwa, informatory.

- **Gminny Program Rewitalizacji Miasta Czeladź na lata 2016 - 2023**

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Czeladź na lata 2016 - 2023 został przyjęty uchwałą nr XXX/369/2016 Rady Miejskiej W Czeladzi z dnia 28 września 2016 r.

Jest to wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno - funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

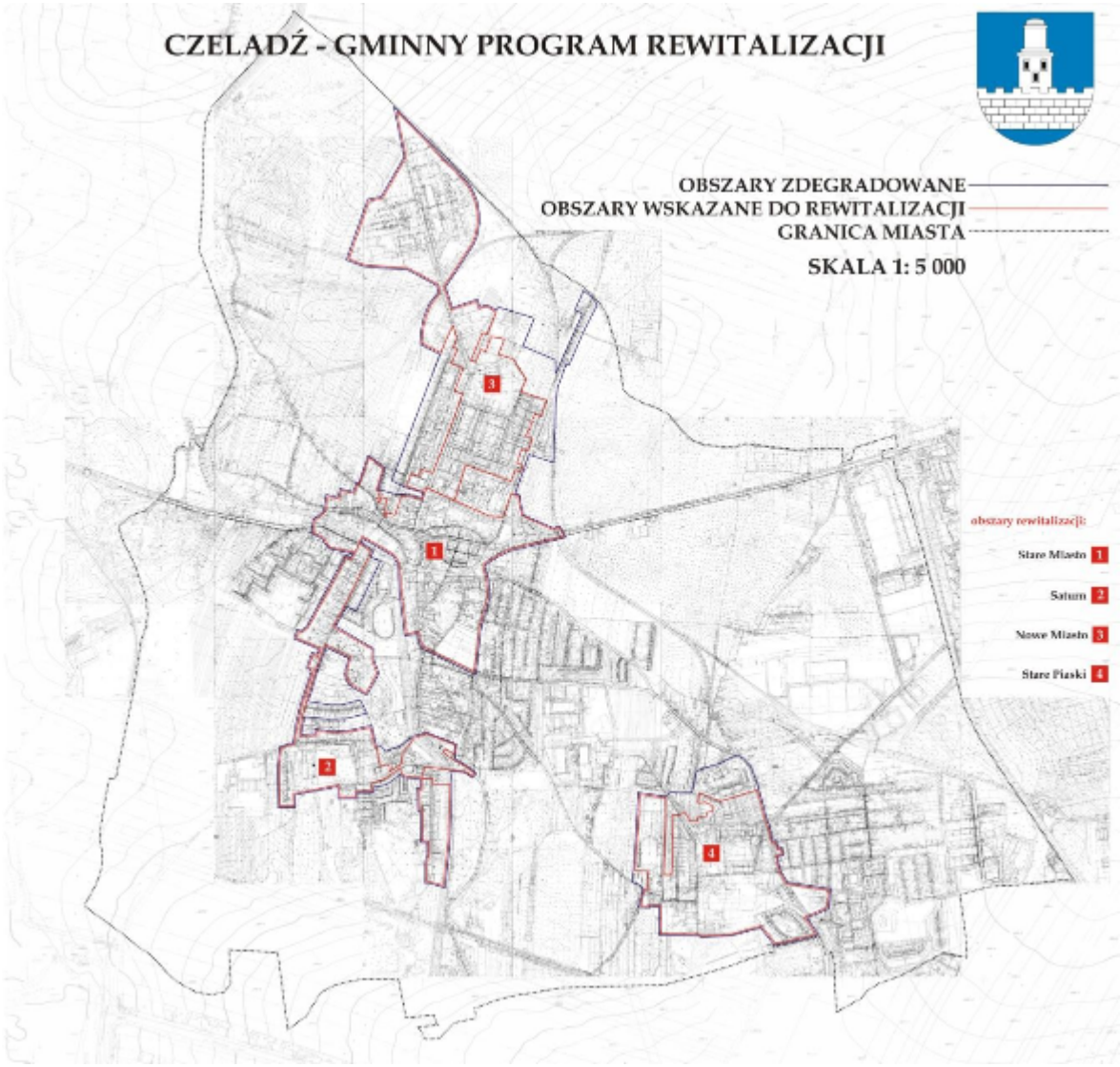
Obszar do rewitalizacji w mieście Czeladź został wyznaczony na podstawie pogłębionej diagnozy społeczno - gospodarczo - przestrzennej. W ramach procesu delimitacji obszaru skoncentrowano się na analizie występowania zjawisk kryzysowych, w tym przede wszystkim problemów natury społecznej.

Obszar ustanowiony do rewitalizacji zajmuje powierzchnię ok. 2,04 km^2 (12,4% terenu miasta).

Jednostki terytorialne, które podlegają rewitalizacji:

1. Stare Miasto - Obszar ten obejmuje najstarszą (tj. lokacyjną) część miasta wraz Rynkiem i neoromańskim kościołem pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika oraz tereny późniejszej zabudowy mieszkaniowo - usługowej.

2. Nowe Miasto.
3. Kolonia Saturn - Tereny mieszkaniowe na obszarze Kolonii Saturn obejmują zarówno zabudowę dawnych kolonii i osiedli robotniczych (budynki przy ulicach: 21 Listopada, Dehnelów i Legionów), jak również osiedla współczesnej zabudowy wielorodzinnej (np. bloki mieszkalne przy ul. Legionów). Znaczną część rozpatrywanego obszaru zajmują także tereny poprzemysłowe (tereny i obiekty dawnej Kopalni Węgla Kamiennego „Saturn"). W granicach obszaru zlokalizowane są siedziby dwóch istotnych instytucji kultury, a mianowicie Muzeum Saturn oraz Galerii Sztuki Współczesnej „Elektrownia".
4. Stare Piaski - są obszarem pełniącym przede wszystkim funkcje mieszkaniowe, a także w mniejszej skal i funkcje usługowe i przemysłowe. Tereny mieszkaniowe na obszarze Starych Piasków obejmuje dawne osiedle robotnicze z zespołami osiedlowymi zlokalizowanymi przy ulicach: 3 Kwietnia, Tadeusza Kościuszki, Francuskiej, Warszawskiej, Krzywej, Betonowej, Sikorskiego, Mickiewicza, Nowopogońskiej, a także osiedla współczesnej zabudowy mieszkaniowej (np. bloki mieszkalne przy ul. Zwycięstwa). W południowej części opisywanego obszaru znajdują się tereny poprzemysłowe (tj. tereny dawnej Kopalni Węgla Kamiennego „Czeladź").

Rys. nr 1. Obszary wskazane do rewitalizacji w Mieście Czeladź, źródło: Gminny Program Rewitalizacji Miasta Czeladź na lata 2016 - 2023

W ramach Programu wyznaczono cel główny, który otrzymał brzmienie: Ożywienie społeczne i gospodarcze oraz rozwój infrastrukturalno-przestrzenny dzielnic miasta Czeladź z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju przy udziale lokalnej społeczności poprzez realizację projektów służących minimalizacji zjawisk kryzysowych, zaistniałych na wskazanych obszarach Miasta.

Cel strategiczny 1. Zintegrowana, aktywna społecznie i zawodowo społeczność Czeladzian.
Cel strategiczny 2. Poprawa warunków bytowych mieszkańców obszarów rewitalizacji i jakości środowiska naturalnego poprzez rozwój sieci i infrastruktury technicznej.
Cel strategiczny 3. Atrakcyjna, dostosowana do potrzeb społeczno - gospodarczych przestrzeń publiczna i półpubliczna.

W ramach wyznaczonych zadań, w obszarze ochrony zabytków można wymień następujące zadania:
Zadanie 1.4., obszar rewitalizowany: Stare Miasto
Tytuł zadania/projektu: Przebudowa i modernizacja budynku Rynek 22 i nadanie mu nowych, społecznie użytecznych funkcji. Obecnie budynek jest nieużytkowany, stan techniczny - zły, wskazany do remontu kapitalnego. Budynek znany jako Dom Konarzewskich. Historycznie funkcjonował jako Dom Gościnny dla najważniejszych osobistości przyjeżdżających do Czeladzi. Jest to jeden z najciekawszych historycznie zachowanych budynków przy Starówce.
Zadanie 2.2., obszar rewitalizowany: Kolonia Saturn
Tytuł zadania/projektu:
Nowe funkcje społeczno-gospodarcze dla zabytkowej kopalni Saturn w Czeladzi - Centrum Usług Społecznościowych i Aktywności Lokalnej Saturn.
Projekt obejmuje przebudowę i adaptację na funkcje społeczne, gospodarcze, edukacyjne zabudowy byłej KWK Saturn, tzn. 2 budynków: warsztatów i transformatorowni zabytkowej kopalni Saturn w Czeladzi, a także zagospodarowanie przyległych terenów zielonych. Rewitalizacja obiektu umożliwi utworzenie Centrum Usług Społecznościowych - skierowanych głównie do starszych osób z obszarów rewitalizowanych.
Zadanie 2.3., obszar rewitalizowany: Saturn
Tytuł zadania/projektu: Kopalnia Saturn - przestrzeń nowych możliwości.
Na bazie przekształconych terenów i obiektów oraz istniejących zabytkowych budynków dawnej Kopalni Saturn wraz z przyległym terenem opracowanie wstępnej koncepcji zagospodarowania obiektów pod kątem realizacji funkcji skansenu górniczego, jako formy tymczasowego zagospodarowania i utrzymania obiektów lub przygotowania oferty inwestycyjnej dla obiektów i terenów (brown field) - uwzględniając historyczny układ urbanistyczny/walory miejsca. Konieczne są remonty budynków kopalni oraz ich adaptacja pod cele kulturalne itp. W ramach koncepcji przewiduje się nadanie obiektom nowych funkcji skoncentrowanych wokół miejsca aktywnego spędzania czasu wolnego dla mieszkańców Czeladzi i miast sąsiadujących - centrum sportowo - kulturalne.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Miasta Czeladź**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:
1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:
- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych;
5. uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Dlatego zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach sprecyzowano zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Wyznaczono także strefy ochrony konserwatorskiej, dla których określono nakazy, zakazy i dopuszczenia, za zgodą właściwym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie miasta obowiązują obecnie 32 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (Tabel na 1).

Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta Czeladź

	LP.	NAZWA MPZP
1		Uchwała Nr XXXVI/463/2017 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź w rejonie DK86.
2		Uchwała Nr XXXVI/462/2017 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź - Nowe Piaski.
3		Uchwała Nr XXXIV/454/2017 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź – "Stare Piaski".
4		Uchwała Nr XXV/335/2016 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź w rejonie ulic: Kombatantów, Szpitalnej i Miasta Auby.
5		Uchwała Nr XVII/255/2015 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź w rejonie ul. Będzińskiej i ul. Gdańskiej.
6		Uchwała nr LXXIII/1282/2010 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź dla części nieruchomości oznaczonej nr geodezyjnym nr 3/1 i 2/2 k. m. 51.
7		Uchwała nr LXX/1213/2010 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź -"Nowa Kolonia Saturn".
8		Uchwała nr LXX/1212/2010 w sprawie uchwalenia zmiany planu miejscowego zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź przyjętego uchwałą Nr LXVI/1019/2006 Rady Miejskiej w Czeladzi z dnia 19 kwietnia 2006 r.
9		Uchwała nr LXI/1024/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź - "Madera".
10		Uchwała nr LXI/1022/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź "Borzecha i Józefów".
11		Uchwała Nr LVIII/940/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź - "Stare Piaski".
12		Uchwała nr LVIII/941/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź "Stara Kolonia Saturn".
13		Uchwała nr LV/889/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź - "Niwa".

14		Uchwała nr LV/888/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź "Północna część dzielnicy Nowe Piaski".
15		Uchwała nr LV/890/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź - wschodnia część Nowego Miasta.
16		Uchwała Nr LIV/869/2009 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Będzińskiej.
17		Uchwała nr XXIX/360/2007 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź w obszarze "Starego Miasta".
18		Uchwała nr XXIX/359/2007 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź, ul. Mysłowicka.
19		Uchwała nr XXIX/358/2007 Rady Miejskiej w Czeladzi w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź, ul. Wiosenna.
20		Uchwała Nr VII/66/2007 w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla mieszkaniowego "Dziekana III" w Czeladzi.
21		Uchwała Nr LXVI/1019/2006 w sprawie planu miejscowego zagospodarowania przestrzennego Miasta Czeladź.
22		Uchwała Nr LXVI/1018/2006 w sprawie planu miejscowego zagospodarowania przestrzennego Miasta Czeladź.
23		Uchwała Nr LXVI/1017/2006 w sprawie planu miejscowego zagospodarowania przestrzennego Miasta Czeladź.
24		Uchwała Nr LXVI/1016/2006 w sprawie planu miejscowego zagospodarowania przestrzennego Miasta Czeladź.
25		Uchwała Nr LXVI/1015/2006 w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta Czeladź zatwierdzonego uchwałą Rady Miejskiej w Czeladzi Nr XXVII/343/2004 z dnia 26 lutego 2004 r.
26		Uchwała Nr LXVI/1014/2006 w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta Czeladź zatwierdzonego uchwałą Rady Miejskiej w Czeladzi Nr XXIII/269/2003 z dnia 30 grudnia 2003 r.
27		Uchwała Nr LXVI/1013/2006 w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego zatwierdzonego uchwałą Rady Miejskiej w Czeladzi Nr XXVII/341/2004 z dnia 26 lutego 2004 r.
28		Uchwała Nr XXIX/396/2004 w sprawie zmiany fragmentu miejscowego planu ogólnego perspektywicznego zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź dla terenu przy ulicy Będzińskiej.
29		Uchwała Nr XXIX/395/2004 w sprawie zmiany Nr 4 miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź.
30		Uchwała nr VIII/48/03 w sprawie zmiany fragmentu miejscowego planu ogólnego perspektywicznego zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź dla terenu przy ulicy Staszica.
31		Uchwała nr XL/277/2001 w sprawie: zmiany fragmentu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Czeladź.
32		Uchwała nr XL/276/2001 w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla mieszkaniowego „Dziekana III B” w Czeladzi.

Obecnie miasto jest trakcie opracowywania 5 nowych planów zagospodarowania przestrzennego.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

5.2.1. Charakterystyka miasta

- **POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE**

Miasto Czeladź położone jest w centralnej części województwa śląskiego, w powiecie będzińskim, w ciągu miast składających się na Aglomerację Katowicką, we wschodniej części Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Miasto graniczy bezpośrednio z następującymi ośrodkami miejskimi:
- od wschodu i północy z Będzinem,
- od południa z Katowicami,
- od południowego - wschodu z Sosnowcem,
- od zachodu i północnego - zachodu z Siemianowicami Śląskimi.

Podział terytorialny - według Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju, Czeladź dzieli się na następujące części: Brazylia, Czeladź, Kolonia Małobądz, Kolonia Rożka (obecnie ul. Legionów - osiedle robotnicze Nowa Kolonia Saturn), Madera, Piaski.

Przez obszar miasta przebiega droga krajowa nr 94 (Zgorzelec - Korczowa), będąca bezpłatną trasą alternatywną dla autostrady A4. Równocześnie wzdłuż wschodniej granicy miasta przebiega droga krajowa nr 86, która łączy Katowice i miasta Zagłębia Dąbrowskiego z drogą krajową nr 1, a tym samym z Częstochową oraz Łodzią. Ponadto Czeladź odznacza się bardzo korzystnym umiejscowieniem względem głównych szlaków komunikacji drogowej (autostrady A1 i A4, droga ekspresowa S1, drogi krajowe) i węzłów transportowych (w tym węzeł Gliwice - Sośnica, łączący autostrady A1 i A4 oraz drogę krajową nr 44, a także węzeł Mysłowice - Brzęczkowice, łączący autostradę A4 z drogą ekspresową S1).

- **ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE**

Według geografii regionalnej J. Kondrackiego Czeladź położona jest na Wyżynie Śląsko - Krakowskiej w makroregionie Wyżyna Śląska (314.1), w regionie Wyżyna Katowicka (341.13). Według podziału geomorfologicznego M. Klimaszewski (1972) miasto położone jest w centralnej części Płaskowyżu Bytomsko - Katowickiego należącego do Wyżyny Śląskiej.

Czeladź leży w środkowym biegu rzeki Brynicy, będącej jedynym ale nienaturalnym już ciekiem na terenie miasta.

Ciekiem powierzchniowym zasilającym Brynicę w obrębie gminy Czeladź jest Rów Michałkowicki, którego dopływ znajduje się w rejonie Bańgowa przy granicy z Siemianowicami.

Udokumentowane złoża kopalin na terenie miasta: złoża węgla kamiennego „Grodziec", „Saturn", „Siemianowice", „Rozalia", złoże wapienia „Calcium - Brynica - Czeladź" oraz złoże piasków podsadzkowych „Rozkówka".

Na terenie miasta występują grupy zadrzewień oraz zieleń urządzona obejmująca parki, skwery miejskie. Znajduje się tu 7 parków:
- Park im. Jordana o powierzchni 7,0 ha, zlokalizowany jest wzdłuż ul. Katowickiej po wschodniej stronie Brynicy. Zadrzewienie parku stanowią głównie grupy drzew liściastych jak jesion, klon, grab, brzoza. Zachowały się tu nasadzenia 80 letnie. Istotnym elementem parku są formy soliterowe (samotniki) brzozy i jesionu.
- Park im. T. Kościuszki o powierzchni 2,4 ha założony został w 1905 r. Leży w centralnej części miasta w dolinie Brynicy. Rosną tu kasztanowce, jesiony, topole i brzozy. Park ten pełni ważną rolę krajobrazową i rekreacyjną.
- Park przy ul. 21 Listopada o powierzchni 3,0 ha, leży w południowej części miasta. Założony został w roku 1902. Podczas budowy osiedla im. Musiała park został okrojony i zniszczony. Renowację parku prowadzono w latach 1978 - 1979. Znajdujące się tu drzewa to głównie robinie, klony, brzozy, topole i graby. Większość drzew jest w wieku około 80 lat. Omawiany obiekt jest ważnym elementem krajobrazowym i ekologicznym w mieście.

- Park Grabek o powierzchni 13,0 ha, jest parkiem założonym w latach 60. w pobliżu centrum miasta. W północnej części parku zbudowano amfiteatr i zbiornik wodny. W drzewostanie dominują drzewa i krzewy liściaste rodzimego pochodzenia. Park położony jest na prawym brzegu rzeki Brynicy, stanowiącej wschodnią granicę parku. Od zachodu park Grabek graniczy z terenami mieszkaniowymi, a od północy z kompleksem terenów sportowych. Od strony południowej graniczy z zabytkowym ogrodem Morwowym, z którym aktualnie tworzy integralną całość.
- Ogród Morwowy o powierzchni 3,4 ha powstał przy dawnej kopalni „Saturn" w dolinie Brynicy w XX w. W centralnej części parku znajduje się boisko i plac zabaw dla dzieci. Zadrzewienie parku stanowią morwy (pozostałości), topole i wierzby.
- Park przy ul. Mickiewicza są to pozostałości ogrodu jordanowskiego, o powierzchni 1,5 ha. W części centralnej, za skarpą, znajdują się pozostałości po dawnym amfiteatrze i widowni ze schodami. Pozostała część parku pełni funkcję spacerową, natomiast część południowa funkcję rekreacyjno - sportową. Na otwartej przestrzeni zlokalizowane zostało boisko sportowe. Rosną tu klony, jesiony, głogi, czeremchy i dęby. Z rzadkich okazów występują tu dwa miłorzęby japońskie. Park ma złożoną strukturę własnościową. Jego właścicielami są częściowo gmina Czeladź, skarb państwa oraz SRK SA.
- Park „Prochownia" o powierzchni 4,4 ha, leży w części północnej dzielnicy Piaski. Otoczony jest obszarami zabudowanymi i nieużytkami. Drzewostan parku stanowią głównie topole, robinie oraz brzozy i klony.
- Park przyosiedlowy, przylegający do ulicy Kościuszki (Czeladź - Piaski) pomiędzy ulicami: Sikorskiego (od płd.), 3 Kwietnia (od zach.), Kościuszki (od wsch.), pośrodku znajduje się pomnik „Bohaterom poległym w walce o wolność i demokrację".

- **KULTURA**

Na obszarze miasta krzewieniem kultury zajmują się następujące placówki i stowarzyszenia:

- **Miejska Biblioteka Publiczna im. M. Nogajowej, ul. 1 Maja 27** - biblioteka składa się z Biblioteki Centralnej i 5 filii miejskich. Biblioteka oprócz standardowej oferty bibliotecznej świadczy także inne usługi. Biblioteka organizuje wystawy obrazów i fotografii, otwarte dyskusje i wykłady, spotkania autorskie, gry miejskie, a także przygotowuje programy na wydarzenia okolicznościowe (warto wspomnieć o spotkaniach w ramach Festiwalu Nordalia, który jest bardzo popularną imprezą poświęconą krajom nordyckim). Biblioteka to także miejsce spotkań Czeladzkiego Koła Gospodyń Miejskich. Projekt ten ma charakter społeczny.

- **Galeria Sztuki Współczesnej „Elektrownia", ul. Dehnelów 45** - galeria powstała w najlepiej zachowanym budynku kopalnianej siłowni, który ze względu na zabytkowy charakter został wpisany na Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. W jego wnętrzu zachowało się oryginalne wyposażenie dawnej elektrowni, co świadczy o wysokiej wartości historycznej. Atutem tej instytucji jest bogata oferta kulturalna m.in. wystaw malarstwa, grafiki, rzeźby, fotografii, wydarzeń muzycznych, warsztatów tańca, małych form teatralnych itp. Warta podkreślenia jest działalność edukacyjna, którą galeria realizuje w postaci warsztatów. Przy galerii istnieje park tematyczny ze stałą wystawą poświęconą tematyce dziedzictwa przemysłowego oraz historii kopalni „Saturn".

Od kilku lat na terenie byłej kopalni organizowana jest Industriada - święto Szlaku Zabytków Techniki. Od 2016 r. obiekty byłej kopalni „Saturn" znajdują się na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.

- **Kopalnia Kultury, ul. Trznadla 1** - pełni funkcję miejskiego centrum kultury i rozrywki. Kopalnia działa w ramach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Nogajowej. Celem Kopalni Kultury jest przede wszystkim wspieranie wielopokoleniowego ruchu amatorskiego mieszkańców oraz organizacja koncertów, dlatego też instytucja wyposażona jest w trzy sale prób, salę widowiskową, trzy sale taneczne, salę plastyczną oraz salę pod studio nagrań, co umożliwia równoczesne prowadzenie wielu działań artystycznych, w Kopalni działa także kino.

- **Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi, ul. 1 Maja 27** - stowarzyszenie działa od 35 lat, jest organizacją pozarządową działającą przy Miejskiej Bibliotece Publicznej. Jego działalność koncentruje się na prowadzeniu badań nad przeszłością miasta, społecznej opiece nad zabytkami, upowszechnianiu wiedzy o Czeladzi, upowszechnianiu twórczości mieszkańców Czeladzi oraz twórczości dotyczącej miasta.

- **Muzeum Saturn, ul. Dehnelów 10** - muzeum jest organizatorem wystaw dotyczących historii Czeladzi na przestrzeni wieków. Oferta jest uzupełniana przez wystawy okolicznościowe. Ważnym punktem w działalności Muzeum jest edukacja w postaci lekcji muzealnych i wycieczek historycznych. Muzeum jest także organizatorem cyklów spotkań dotyczących historii regionu, konferencji naukowych, koncertów, konkursów (m.in. konkursu wiedzy o Czeladzi). Od kilku lat muzeum jest organizatorem obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa, największego w Europie wydarzenia promującego dziedzictwo kulturowe.

- **Spółdzielczy Dom Kultury „Odeon" Czeladzkiej Spółdzielni Mieszkaniowej, ul. Szpitalna 9** - prowadzi działalność w kilku obszarach. Działalność artystyczna obejmuje warsztaty plastyczne, wokalne, taneczne, rytmikę oraz imprezy artystyczne. Z kolei w ramach działalności edukacyjnej pracownicy Domu Kultury udzielają lekcji gry na instrumentach muzycznych, organizują kursy języka angielskiego oraz zajęcia z pedagogiem dziecięcym.

- **Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi** (działa od 1983 r.) **i Stowarzyszenia Inicjatyw Kulturalnych** (działa od 2005 r.) - jest inicjatorem i współorganizatorem uroczystości upamiętniających ważne wydarzenia historyczne i ludzi ważnych dla Czeladzi, upowszechnia wiedzę o przeszłości Czeladzi i regionu. Trwałymi dokonaniami działalności Stowarzyszenia są tablice i obeliski upamiętniające wielkich i bohaterskich czeladzian: m. in. czeladzkich harcerzy zamordowanych w czasie II wojny światowej, wybitnego fizyka profesora Józefa Mazura, budowniczego czeladzkiego kościoła św. Stanisława BM księdza Bolesława Pieńkowskiego, piaskowskich członków Związku Orła Białego, zamordowanych w Katyniu oficerów Wojska Polskiego i policjantów Policji Państwowej pochodzących z Piasków, poległych w czasie okupacji członków Związku Orła Białego, czeladzian zamordowanych na terenie byłego Związku Radzieckiego - tzw. pomnik katyński na cmentarzu parafialnym, 22 czeladzkim policjantom PP zamordowanym na terenie byłego ZSRR - obelisk przed Komisariatem Policji.[1]

SMCz od 1993 r. jest wydawcą „Zeszytów Czeladzkich", w których opisywana jest historia miasta, przedstawiane są życiorysy wybitnych czeladzian oraz ludzi wiązanych z Czeladzią, wydaje publikacje książkowe dotyczące historii miasta, wydaje okolicznościowe karty pocztowe i koperty, prowadzi działalność wystawienniczą, organizuje cykliczne spotkania z ludźmi kultury związanymi z Czeladzią oraz autorami publikacji dotyczącymi miasta, jego historii i współczesności.

W Czeladzi organizowane są systematycznie różnego rodzaju imprezy cykliczne, m.in.:

- **Czeladzkie Talenty** - coroczne wydarzenie, promujące różnorodne zainteresowania i talenty dzieci i młodzieży z Czeladzi;

- **Jarmark Czeladzki** - historia jarmarków sięga 1636 r. Dnia 30 maja 1636 r. biskup krakowski, a za zarazem książę siewierski Jakub Zadzik przebywając na zamku biskupim w Siewierzu wydał przywilej, potwierdzający wydaną trzy miesiące wcześniej zgodę na organizację trzy razy w roku jarmarków w Czeladzi. Tradycja targów w ograniczonej formie przetrwała do dziś, po II wojnie światowej praktycznie zapomniano już o jarmarkach. Jarmarki Czeladzkie miały się odbywać w pierwszą niedzielę po św. Stanisławie (8 maja), na św. Bartłomieja (24 sierpnia) i w pierwszą niedzielę po święcie Przeniesienia relikwii św. Stanisława (po 27 września). I właśnie ten ostatni termin niemal idealnie nakłada się ze współczesnym terminem odpustu w Parafii św. Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała w Czeladzi. Organizowany współcześnie Jarmark Czeladzki oferuje wiele atrakcji, są to np. średniowieczne stragany, historyczne stroje, ognisko rycerskie, występy rycerzy oraz inscenizacja walki rycerzy[2];

- **Festiwal Ave Maria** - to jedno z najważniejszych wydarzeń muzycznych w Zagłębiu Dąbrowskim. Jego celem jest upowszechnianie muzyki klasycznej oraz zapewnienie melomanom najwyższego poziomu muzycznego;

- **Industriada** - największe święto Szlaku Zabytków Techniki oraz festiwal dziedzictwa przemysłowego;

- **Szalom Na Rynku** - to Festiwal Kultury Żydowskiej;

[1] http://smc.czeladz.pl/historia (data dostępu 08.11.2018 r.)

[2] http://jarmark.czeladz.org/1636/ (data dostępu 08.11.2018 r.)

- **Majówka w Czeladzi**;
- **Dzień Dziecka**;
- **Dni Czeladzi**;
- **Konkurs Wiedzy o Czeladzi**.

5.2.2. Historia miasta Czeladź

Czeladź, to najstarsze miasto Zagłębia i jedno z najstarszych w Polsce. Jego początki sięgają średniowiecza. Nazwa Czeladź wywodzi się od nazwy służebnej lub kulturowej i oznacza wg Aleksandra Brűcknera i Stanisława Rosponda służbę domową. Pierwsze wzmianki o Czeladzi pochodzą z 1228 r. Nie zachował się akt lokacyjny dla miasta. Przypuszcza się, że miasto Czeladź lokowane było na prawie magdeburskim w połowie XIII w. Najprawdopodobniej akt lokacyjny sporządził książę opolski Władysław wkrótce po tym jak został właścicielem Czeladzi. Miasto osadzone zostało na 31 łanach miejskich z dziedzicznym wójtem, który jako uposażenie otrzymał jeden łan roli i zezwolenie na wybudowanie młyna na rzece Brynicy.

Pod względem administracyjnym obszar, na którym znajduje się Czeladź należał do państwa polskiego. W wyniku podziału dzielnicowego (1138 r.) miasto znalazło się w dzielnicy senioralnej, o czym świadczy przynależność obszaru pomiędzy Siewierzem i Bytomiem do diecezji krakowskiej. W 1241 r. miasto zostało spalone przez Tatarów. W XIII w. Czeladź podlegała książętom opolskim. Po podziale księstwa opolskiego w 1281 r. Czeladź znalazła się pod panowaniem książąt bytomskich, a następnie cieszyńskich.

W 1443 r., wraz z całym księstwem siewierskim, Czeladź weszła w skład dóbr biskupów krakowskich. Na początku XVI w., obok istniejącego już wcześniej dziedzicznego stanowiska wójta, pojawił się nowy ośrodek władzy - Rada Miejska, na czele której stał burmistrz. W mieście funkcjonowało kilka cechów, ale tutejsza ludność utrzymywała się głównie z handlu i rolnictwa. Czeladź była otoczona murami obronnymi, których fragmenty przetrwały do dziś. Centrum stanowił Rynek, na którym dominował ratusz. W 1518 r. miasto zostało ponownie spalone.

W okresie XVII w. w Czeladzi odnotowano stagnację. Niewątpliwie jedną z przyczyn tego stanu były konflikty związane ze sporem o granicę toczoną z Bytomiem (w latach 1623 - 1624), a także najazd oddziałów szwedzkich na miasto w 1655 r.

Dnia 21 sierpnia 1683 r. przez miasto przejeżdżał Jan III Sobieski w drodze do Wiednia. Z tej okazji odbył się zjazd szlachty śląskiej. Przy moście na Brynicy mowę powitalną wygłosił hrabia Wilczek.

W 1697 r. w Czeladzi odbył się zjazd szlachty polskiej na czele z wojewodą wołyńskim Janem Jabłonowskim z zamiarem udania się do Augusta Mocnego w celu ofiarowania mu korony polskiej. Dnia 28 lipca 1697 r. August Mocny zatrzymał się w Czeladzi w drodze do Krakowa.

W 1736 r. miasto zostało ponownie zniszczone. W wyniku powodzi większość zabudowy oraz pól uprawnych znajdujących się wówczas w okolicach rzeki Brynicy przestała istnieć. Położenie miasta oraz istniejąca komora celna sprzyjały rozwojowi handlu. W Czeladzi handlowano bydłem, końmi oraz wyrobami miejscowych rzemieślników.

W 1790 r. zostało zniesione księstwo siewierskie. W wyniku uchwały Sejmu Wielkiego, Czeladź stała się miastem wolnym Rzeczpospolitej.

Po drugim rozbiorze Polski w 1793 r., miasto znalazło się w zaborze pruskim. Wchodziło ono w skład tzw. Nowego Śląska. W 1813 r. zostało doszczętnie ograbione przez wojska rosyjskie.

Po trzecim rozbiorze Polski Czeladź znalazła się w zaborze pruskim i weszła w skład tzw. „Nowego Śląska". W 1809 r. Czeladź znalazła się w granicy Księstwa Warszawskiego, a po Kongresie Wiedeńskim 1815 r. została włączona do Królestwa Kongresowego.

Odkrycie pokładów węgla oraz szybki rozwój przemysłu wydobywczego przyczyniły się do powstania w 1860 r. nowej osady Piaski. Osada została założona przez trzynastu mieszkańców miasta przy drodze

prowadzącej do ówczesnej osady Pogoń. Wkrótce dała ona początek przyszłej kopalni „Czeladź", a wraz z nim robotniczemu osiedlu.

W związku z prowadzeniem carskiej reformy uwłaszczeniowej, w 1864 r. została przeprowadzona parcelacja folwarku plebańskiego zlokalizowanego na południe od miasta Czeladź. Fakt ten zapoczątkował powstanie późniejszej kopalni węgla „Saturn". Tak jak w przypadku kopalni Czeladź tak i tu powstało w krótkim czasie kolejne osiedle robotnicze.

Udział mieszkańców miasta w powstaniu styczniowym był przyczyną odebrania Czeladzi praw miejskich w 1867 r. Zdegradowanie Czeladzi do rangi osady zahamowało w poważnym stopniu jej rozwój.

Na początku XX w. odnotowany został kolejny wzrost rozwoju przemysłu wydobywczego w Czeladzi.

Podczas I wojny światowej, w 1914 r. Czeladź została zajęta przez wojska niemieckie. W 1915 r. Czeladź odzyskała swoje prawa miejskie.

Po zakończeniu pierwszej wojny światowej w Czeladzi rozpoczęto odbudowę zniszczonych kopalń. W 1926 r. powstały zakłady ceramiczne założone przez spółkę niemiecką „Norymberski Goldfein". Rozbudowa miasta w tym czasie związana była z rozwojem przemysłu. Budowano drogi, prowadzono regulację rzek, budowano mosty, linię tramwajową oraz nowe domy.

Przed 1939 r. Czeladź liczyła około 22 tys. mieszkańców. Miasto było najdalej wysuniętym na zachód skrawkiem województwa kieleckiego. Na moście na Brynicy, w odległości ok. 1 km na zachód, kończyło się województwo kieleckie, przechodząc w wąski pasek autonomicznego województwa śląskiego. W okresie międzywojennym miasto stało się ważnym ośrodkiem ruchu robotniczego. Dochodziło tutaj do licznych strajków.

Podczas II wojny światowej, dnia 5 września 1939 r. Czeladź zajęły wojska niemieckie. Na początku 1942 r. Niemcy utworzyli getto. W styczniu 1945 r. Czeladź zajęły wojska sowieckie. Po wojnie miasto powróciło do Polski. Druga wojna światowa spowodowała zniszczenia, zburzono m.in. istniejący na rynku ratusz.

Po wojnie miasto ulegało kolejnym przekształceniom. Kontynuowane były także prace regulacyjne układu drogowego. W trakcie tych prac wyburzone zostały fragmenty starej zabytkowej zabudowy. Powstawały także w tym czasie nowe osiedla oraz współczesne obiekty w centrum Czeladzi. W 1951 r. miasto Czeladź zostało wyłączone na prawach powiatu.

W latach 1957 - 1975 Czeladź była miastem na prawach powiatu. W latach 1975 - 1988 miasto należało administracyjnie do województwa katowickiego.

5.3. Krajobraz kulturowy - zabytki o najważniejszym znaczeniu dla miasta Czeladź

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną - głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju miasta.

Zabytki czeladzkie związane są z dwoma zachodzącymi na terenie miasta, historycznymi procesami rozwoju gospodarczego. Znajdują się tu obiekty o wartościach unikalnych w skali kraju (zabytki techniki - zespół zakładu wydobywczego kopalni „Saturn" z przełomu XIX i XX w. z maszynami) i rzadkie w skali

ponadlokalnej - układ urbanistyczny starego miasta, oraz obiekty ważne w skali lokalnej i ponadlokalnej, określające tożsamość miasta - osiedle i kolonia patronacka, tereny zieleni, zabytki Starego Miasta.

W tej części przedstawiona została charakterystyka najbardziej wartościowych obiektów z terenu miasta.

• **UKŁAD URBANISTYCZNY**

Zdjęcie nr 1. Rynek miasta Czeladź- widok z lotu ptaka, źródło: http://powiat.bedzin.pl/sport-menu/192-info-o-powiecie-kat/zabytki-kat/zabytki-czeladz-kat/167-zabytki-czel-06 (data dostępu 09.11.2018 r.)

Zdjęcia nr 2, 3. Rynek w Czeladzi

Zabytkiem Czeladzi o wartości regionalnej jest dobrze zachowany średniowieczny układ urbanistyczny miasta lokacyjnego wraz z fragmentami przedmieść. Obejmuje on łącznie trzynaście ulic, położonych na terenie ok. 9 ha, stworzonym w średniowieczu jako obronny gród nadgraniczny. Po obu stronach miasta znajdowały się bramy: od wschodu Krakowska, a od zachodu Bytomska. Kupcy przemieszczali się dwiema głównymi, szerokimi drogami, przecinającymi Rynek przy północnej pierzei (ciąg dzisiejszych ulic Bytomskiej i Będzińskiej) i przy południowej (ulice Rynkowa i Kościelna). Węższe uliczki prowadziły z Rynku ku obwarowaniom. Centrum osady stanowił kwadratowy Rynek, który był miejscem targowym. Przez stulecia otaczały go drewniane domy mieszczańskie. Ważnym budynkiem na rynku była karczma wójtowska i ratusz. W pobliżu placu rynkowego od XVI w. znajdowała się barokowa, murowana świątynia, stojącą obok dzisiejszego kościoła św. Stanisława Biskupa Męczennika. Z czasem miasto otoczono murami. W układzie drożnym i zabudowie przedmieść wyraźnie zauważalna jest rola traktu o kierunku wschód - zachód - dawnego, ważnego traktu tranzytowego z Krakowa na Śląsk.

Mimo przemian politycznych i gospodarczych, dzisiejszy rynek zachował kształt z czasów lokacji. Najbardziej okazałe budynki miejskie nie przetrwały czasów obecnych: kryta łamanym dachem, rozłożysta karczma wójtowska, która stała w północno - zachodnim narożniku rynku, została rozebrana podczas I wojny światowej, ratusz zaś, stojący na środku placu, zniknął w 1941 r. Na odnowionym niedawno placu rynkowym stoi zadaszona studnia. Pozostałością dawnych murów miejskich są mury oporowe potężnej, czeladzkiej fary.

Granice zabytkowego układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków wytyczają ulice (wraz z zewnętrzną - w stosunku do centrum - zabudową i przynależnymi parcelami): Pieńkowskiego, Modrzejowska, Staszica, Milowicka (obecnie ul. Katowicka), Krasonia (obecnie ul. Żabia), 1 Maja, wraz z zabudową i parcelami wylotów ulic Grodzieckiej, Będzińskiej, rozwidlenia ulic Modrzejowskiej i Reymonta, Milowickiej oraz Bytomskiej do ulicy Przełajskiej (nr rejestru 1182/72, decyzja z dnia 5 maja 1972 r.).

• ZABUDOWA MIEJSKA[3]

Dominująca jeszcze w początkach XX w. zabudowa drewniana z ogródkiem kwiatowym należy obecnie do rzadkości, a zachowane obiekty zazwyczaj są zrujnowane lub w złym stanie technicznym. Do czasów współczesnych nie zachowały się charakterystyczne dla Czeladzi budynki z dachem łamanym i sienią przejazdową. Wśród obiektów drewnianych na uwagę zasługują nieliczne dobrze zachowane budynki położone przy ul. Bytomskiej 16, Ciasnej 2 i Pieńkowskiego 39. Przy ul. Kościelnej 3 zachował się jeden dom z podcieniami, datowany na początek XIX w.

W czasach historycznych na terenie Czeladzi powstawały również obiekty murowane. Do czasów współczesnych zachował się budynek dawnego zboru ariańskiego z 1 poł. XVII w. położony przy ul. Rynkowej 2 oraz kamienica z początków XIX w. zlokalizowana przy Rynku nr 22.

W dzisiejszej zabudowie starego miasta dominują budynki murowane z przełomu XIX i XX w. oraz z początku XX w. Są to najczęściej obiekty parterowe lub dwukondygnacyjne, lokalizowane kalenicowo w linii zabudowy, posadowione na rzucie prostokąta, zazwyczaj trój- lub pięcioosiowe, podpiwniczone, wykonane z cegły lub kamienia (również z materiałów łączonych cegła i kamień) czasem tynkowane, kryte dachami dwuspadowymi o niewielkim kącie nachylenia połaci dachowych. Dachy pokryte są papą, dachówką cementową lub blachą. Charakterystycznym elementem jest przejazd bramny znajdujący się w skrajnych lub środkowych osiach elewacji. W niewielkich parterowych budynkach zamiast bramy przejazdowej w środkowej osi znajdują się dwuskrzydłowe drzwi wejściowe z nadświetlem prostokątnym lub zamkniętym łukiem odcinkowym. Domy posiadają skromny detal architektoniczny - częściowe boniowanie, pilastry, lizany, uproszczone formy gzymsów lub obramowań okiennych, szczytów, ścianek attykowych, balkonów, niewielkie nisze zamknięte łukiem pełnym mieszczące figury lub obrazy świętych umieszczane w górnej partii elewacji.

Na uwagę zasługują również obiekty powstałe w okresie międzywojennym w stylu modernistycznym m.in. budynek dawnego kina „Uciecha" przy ul. 1 Maja 28 czy budynek szkoły przy ul. Katowickiej 42 (poza „Starym Miastem").

Charakterystycznym dla Czeladzi elementem były murowane, tynkowane ogrodzenia wykonane z kamienia łamanego lub cegły, w których osadzone były zdobione drewniane, dwuskrzydłowe, prostokątne lub zamknięte łukiem pełnym bramy z furtą, często kryte dwuspadowymi dachami od góry krytymi gontem. Ogrodzenie tego typu zachowało się jeszcze przy ul. Kaczej 8.

• ZABYTKI ZWIĄZANE Z ROZWOJEM PRZEMYSŁU

Zabytki związane z rozwojem przemysłu zlokalizowane są w południowej części Czeladzi. Należą do nich:

- Zabytki związane z dawną kopalnią „Czeladź",
- Zabytki związane z dawną kopalnią „Saturn",
- Inne obiekty zabytkowe związane z przemysłem.

Zabytki związane z dawną kopalnią „Czeladź"

Zespół obiektów zabytkowych związanych z dawną kopalnią „Czeladź" położony jest w południowo - wschodniej części miasta, w rejonie „dzielnicy Piaski". Tworzą go:

1). Teren poprzemysłowy zespołu zabudowy szybów Piotr i Paweł, pomiędzy ul. Kościuszki, Francuską i Graniczną. Obiekty przemysłowe zespołu zabudowy szybów Piotr i Paweł zostały prawie w całości wyburzone w latach 90. XX w. Dawne obiekty zachowały się jedynie w rejonie tzw. Starego Placu. Nie posiadają one dużych walorów historycznych i architektonicznych.

[3] Gminny Program opieki nad Zabytkami Miasta Czeladź na lata 2007 - 2010

2). Zespół zabudowań szybu Julian w rejonie ul. Poniatowskiego. Zespół nie zawiera głównych elementów pierwotnej struktury. W zespole zachowane są tylko trzy dawne obiekty:
- Budynek dawnej kotłowni (bez komina) i łaźni z 1903 r., przekształcony w latach 80. XX w.,
- Budynek kompresorowni z 1903 r. wnętrza przekształcone w 1996 r.,
- Budynek dawnej kuźni z 1903 r. przekształcony w latach 80. XX w.

Zespołowi towarzyszą zachowane budynki mieszkalne (ul. Poniatowskiego 1, 4, 6, 8), w tym:
- Budynki wielorodzinne przeznaczone dla robotników: nr 1 to obiekt parterowy z ogródkiem od frontu, nr 4 obiekt dwukondygnacyjny.
- Budynki przeznaczone dla kadry urzędniczej o charakterze willowym (nr 6 i 8).

Zdjęcia 4, 5. Budynki ul. Poniatowskiego 4, 8, źródło karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

3). Osiedle robotnicze „Piaski”[4] (osiedle francuskie)

Zdjęcia nr 6, 7. Budynki mieszkalne wielorodzinne, ul. 3 Kwietnia

Zdjęcia nr 8, 9. Budynki mieszkalne wielorodzinne, ul. Nowopogońska, Warszawska

Osiedle robotnicze „Piaski” stanowi istotny przykład powstałego w kilku etapach kompleksu mieszkaniowego. O wyjątkowej wartości osiedla stanowi jego bogaty program funkcjonalny oraz niespotykane na terenie Górnego Śląska wpływy architektury południowej Francji będące konsekwencją nabycia kopalni

[4] Oprac. Agata Mucha, OT NID w Katowicach, 09.11.2015 r.

„Czeladź” przez francuską spółkę. Osiedle przedstawia wysokie wartości historyczne i architektoniczno - urbanistyczne, czerpiące wzory z XIX i XX w. myśli planistycznych, stanowi cenną odpowiedź na rosnące na przełomie XIX i XX w. zapotrzebowanie na budownictwo mieszkaniowe.

Osiedle robotnicze „Piaski” położone jest w południowo - wschodniej części miasta w bezpośrednim sąsiedztwie dawnej kopalni „Czeladź”. Układ przestrzenny założenia rozbity jest na cztery zespoły mieszkaniowe o zwartej formie, wzbogacone dodatkowo o towarzyszące zespołowi budynki użyteczności publicznej oraz mieszkania wyższej kadry urzędniczej rozplanowane na powierzchni ponad 30 ha. Wśród zabudowy dominują budynki mieszkalne przeznaczone dla pracowników niższego szczebla są to wykonane w konstrukcji murowanej z cegły i kamienia wolnostojące budynki o zwartej bryle, wzniesione na planie prostokąta, nakryte dachem dwuspadowym. Obiekty te charakteryzują się oszczędnym detalem zdobniczym w postaci ceglanych naroży budynków, gzymsów międzykondygnacyjnych, wieńczących oraz ceglanych opasek akcentujących otwory okienne i drzwiowe, rzadziej spotykane elementy stanowią ryzality oraz wydatne kamienne cokoły. Główny trzon kompozycyjny ukształtowano w oparciu o ciągi komunikacyjne. Większość zabudowy rozplanowano kalenicą równolegle do drogi. Istotne znaczenie dla projektantów odgrywały także tereny biologicznie czynne i tak na terenie osiedla powstał park przyosiedlowy - ogród jordański, niewielkie ogródki pracownicze (ul. Betonowa, Francuska), liczne aleje podkreślające przebieg ulic oraz nasadzenia zieleni wysokiej o funkcji estetyzującej oraz izolacyjnej. Założenie osiedla robotniczego przekształcone zostało poprzez budowę bloków z wielkiej płyty oraz wyburzenia.

W obrębie układu wyróżniamy cztery zespoły przestrzenne, pierwszy położony w zachodniej części dzielnicy stanowi najstarszy fragment założenia tzw. Stare Piaski i składa się z zabudowy mieszkaniowej rozplanowanej regularnie wzdłuż ul. 3 Kwietnia oraz Tadeusza Kościuszki, budynków z mieszkaniami urzędniczymi położonymi przy ul. Mickiewicza o bogatym detalu zdobniczym w postaci licznych lizen podkreślających podział elewacji zewnętrznej. W części zachodniej oprócz zabudowy mieszkaniowej rozmieszczono także liczne obiekty użyteczności publicznej tj. dawny klub urzędniczy, neoromański kościół parafialny pw. Matki Bożej Bolesnej, budynek dyrekcji, willę dyrektora, dom głównego mechanika, budynek szkoły powszechnej, budynek szkoły gospodarstwa domowego oraz ochronka. Drugi zespół stanowi zabudowa mieszkaniowa wzdłuż ul. Francuskiej w postaci pięciu domów ustawionych kalenicowo do drogi i oddzielone od niej przy pomocy okazałych przedogródków, budynki o podwyższonym standardzie przeznaczone były dla pracowników dozoru kopalni. Trzeci zespół zlokalizowano w południowo - wschodnim narożniku osiedla. W tej części na uwagę zasługuje charakterystyczne rozplanowanie budynków mieszkalnych wzdłuż drogi owalnicowej. Dzięki temu zabudowa położona przy ul. Betonowej zyskała obszerne tereny zielone. Ostatni zespół stanowią budynki mieszkalne powstałe w latach 20. XX w. stanowiące część tzw. Nowej Koloni, budynki o funkcji mieszkaniowej zamknięto w kwartale ulic Zwycięstwa, Nowopogońskiej, Płockiej oraz Generała Bema w północnej części osiedla.

Osiedle tworzą następujące zespoły zabudowy:

- Zespół zabudowy mieszkaniowej przy ulicach 3 Kwietnia, Kościuszki, Mickiewicza, Sikorskiego w tym:

Przy ul. 3 Kwietnia znajdują się:

- Budynki mieszkaniowe dla robotników (nr 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 24) - prawdopodobnie najstarsze obiekty pochodzące z początków XX w.
- Willa dla wyższej kadry górniczej (nr 19);
- Budynek dawnej ochronki (nr 28a);
- Budynek Szkoły Gospodarstwa Domowego (nr 28);
- Budynek dawnej dyrekcji kopalni (nr 21).

Zdjęcie nr 10. Willa dla wyższej kadry górniczej, ul. Poniatowskiego 19, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

Przy ul. Kościuszki znajdują się:

- Budynki mieszkaniowe dla robotników (nr 1 - dawny dom nauczycielski, 4, 6, 7, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 24, 26);
- Budynek dawnej szkoły - obecnie dom katolicki (nr 3);
- Zespół kościoła parafialnego pw. Matki Bożej Bolesnej (nr 5). W granicy terenu znajduje się jeszcze kaplica cmentarna, kamienna grota z figurą św. Barbary, plebania (ul. Francuska 1).

Przy ul. Mickiewicza znajdują się:

- Budynek mieszkalny (nr 8).
- Budynek mieszkalny (nr 10) - stanowiący integralną część zespołu kamienic położonych przy ulicy Sikorskiego nr 6, 8, 10.

Zdjęcie nr 11. Budynek mieszkalny wielorodzinny, ul. Mickiewicza 10, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

Przy ul. Sikorskiego znajdują się:

- Dawna willa głównego mechanika kopalni (nr 1).
- Dawny klub urzędniczy (nr 3) o architekturze w duchu francuskiego renesansu otoczony niewielkim parkiem, obecnie budynek mieszkalny wielorodzinny

Zdjęcie nr 12. Dawny klub urzędniczy, ob. budynek mieszkalny wielorodzinny, ul. Sikorskiego 3, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

- Pałacyk Vianneya - dawna willa dyrektora kopalni (nr 5) o architekturze klasycyzującej, otoczona parkiem - obecnie „Dom Opieki Społecznej".
- Wielorodzinne budynki pracownicze (nr 5a, 7, 12).
- Wille kadry pomocniczej (nr 9, 11).
- Kamienice mieszkalne dla urzędników kopalni (nr 6, 8, 10).

Zdjęcie nr 13. Budynek mieszkalny wielorodzinny, ul. Sikorskiego 10, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

Zespół zabudowy przy ul. Krzywej, Warszawskiej, Nowopogońskiej i Zwycięstwa.

Przy ul. Krzywej znajdują się:

- Budynki mieszkalne dla robotników (nr 1, 2, 3, 4, 5).

Przy ul. Warszawskiej znajdują się:

- Budynki mieszkalne dla robotników (nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10).

Przy ul. Nowopogońskiej znajdują się:

- Budynki mieszkalne wielorodzinne dla robotników (nr 210, 212, 214, 216, 218, 220, 222, 224).

Przy ul. Zwycięstwa znajduje się:

- Budynek dla urzędników niższego szczebla (nr 1).
- Kamienica mieszkalna ze sklepami w przyziemiu (nr 3).

Zespół zabudowy przy ul. Francuskiej:

- Budynki mieszkalne z ogródkami od frontu (nr 7, 9, 11, 13).
- Budynek dla średniej kadry technicznej z ogródkiem - tzw. sztygarska (nr 5).

Zespół zabudowy przy ul. Betonowej i Nowopogońskiej.

Przy ul. Betonowej znajdują się:

- Wielorodzinne budynki mieszkaniowe dla robotników (nr 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18).
- Parterowe budynki z poddaszem mieszkalnym dla robotników (nr 1, 3, 20, 22, 24, 26, 28).
- Parterowe budynki z poddaszem mieszkalnym dla średniej kadry technicznej - tzw. sztygarski (nr 30, 32, 34).

Przy ul. Nowopogońskiej znajdują się:

- Wielorodzinne budynki dla robotników (nr 230, 232, 234, 236, 238, 240, 242), tzw. Białe domy.

Zespół zabudowy przy ul. Płockiej:

- Budynki mieszkalne z ogródkami (nr 1, 3, 5, 7), w większości przekształcone.

Zabytki związane z dawną kopalnią „Saturn"

Zespół kopalni „Saturn" wraz z towarzyszącymi mu obiektami administracyjnymi, socjalnymi mieszkaniowymi położony jest w południowo - zachodniej części miasta na terenie dawnego folwarku plebańskiego (Pustych Jakubowic). W skład tego zespołu wchodzą:

- Zespół zabudowy przemysłowej kopalni „Saturn" przy ul. Dehnelów,
- Kolonie robotnicze „Saturn",
- Willa dyrektora kopalni „Saturn", obecnie siedziba Muzeum Saturn (ul. Dehnelów 10),
- Oficyna willi dyrektora kopalni, obecnie hotel i restauracja Pod filarami (ul. Dehnelów 12),
- Budynek dyrekcji kopalni „Saturn", obecnie Pałac Saturna - budynek usługowy (ul. Dehnelów 2),
- Dom noclegowy dla samotnych mężczyzn, obecnie Dom rekolekcyjny (ul. Legionów 2).

1). Zespół zabudowy przemysłowej kopalni „Saturn" przy ul. Dehnelów

Zdjęcie nr 14. Zespół zabudowy przemysłowej kopalni „Saturn", przy ul. Dehnelów, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

Zabudowa przemysłowa kopalni „Saturn" powstała na przełomie XIX i XX w. Zespół ma ujednolicony historyzujący charakter. Tworzą go obiekty murowane, nie tynkowane, z cegły z kamiennymi partiami w przyziemiach (ociosy). W grupie budynków produkcyjnych niektóre partie są wtórnie otynkowane. Zabudowa jest zróżnicowana pod względem wysokości: jedno, dwu, lub trzykondygnacyjna. Budynki są przykryte dachami kombinowanymi, złożonymi zazwyczaj z kilku przylegających do siebie partii dwupołaciowych, kryte papą. W strukturze przestrzennej wyróżniają się segmenty głównych obiektów produkcyjnych - basztowe nadszybia I i II, wydłużona partia kotłowni z dwoma charakterystycznymi kominami, siłownia z wieżą rozdzielczą pozorująca obiekt obronny oraz pierwszoplanowa grupa obiektów frontowych. Forma architektoniczna niektórych obiektów została naruszona wtórnie wprowadzonymi zmianami.

Zespół kopalni „Saturn" tworzy dużą jednostkę o w pełni rozwiniętej strukturze przestrzennej charakterystycznej dla zakładu wydobywczego z końca XIX w. i początków XX w. Najcenniejszymi obiektami przemysłowymi zespołu są:

- Budynek nadszybia szybu I ze stalową wieżą (dawna wieża basztowa), powstały w latach 1892 i 1902 przebudowany w latach 60. i 70. XX w.
- Budynek maszyny wyciągowej szybu I wraz z parowo - elektrycznym urządzeniem wyciągowym, z lat 1902 i 1910, (drobne zmiany z okresu międzywojennego i lat 60. XX w.).
- Budynek nadszybia szybu II z 1890 r. (dawna wieża basztowa), wzmocniony w 1949 r. - obiekt o indywidualnym znaczeniu (z uwagi na przynależność typologiczną, stan zachowania, rzadkość występowania).

- Budynek maszyny wyciągowej szybu II z 1890 r. z urządzeniem wyciągowym z 1901 r. przebudowany w 1910 r. i w 1960 r. (likwidacja parowego napędu z pozostawieniem niektórych pierwotnych podzespołów).
- Budynek dawnej elektrowni, z lat 1902 - 1908 z drobnymi przekształceniami z 1965 r. i lat 80. XX w. o bardzo efektownej formie architektonicznej i zawierający kompletne wyposażenie techniczne (maszynowe) o unikatowym znaczeniu. Obecnie budynek Galerii Sztuki Współczesnej „Elektrownia".

Obiektami cennymi są również:
- Zespół zabudowań dawnej kotłowni z ok. 1890 r. i 1900 r., kilkakrotnie przebudowywany i rozbudowany w latach 20. i 60. XX w.
- Zespół budynków warsztatu mechanicznego i kuźni z 1900 r., nadbudowany w partii południowej i obudowany w latach 70. XX w.
- Dawna rozdzielnia i stacja trafo (budynek magazynu silników elektrycznych) z 1914 r., z nieznacznie przekształconą elewacją w latach 80. XX w.
- Budynek cechowni, szatni, łaźni i administracji z lat 1910 - 1911, przebudowany od strony zachodniej i rozbudowany od południa i wschodu w latach 60. i 70. XX w. (powiększenie szatni łańcuszkowej i łaźni). Przy realizacji tego obiektu pojawia się nazwisko sławnego architekta Józefa Dziekońskiego.
- Stacja sprężarek (kompresorownia) zlokalizowana przy szybie I z ok. 1900 r. częściowo przekształcona w okresie powojennym.
- Budynek magazynu głównego, garaży i biur z lat 1900 - 1913, przebudowany w latach 60. i 70. XX w.

2). Kolonia robotnicza „Saturn"

Kolonia robotnicza „Saturn" powstała w okresie od końca XIX w. do lat 20. XX w. Obiekty najstarsze znajdują się przy ul. 21 Listopada - tzw. „Stara Kolonia Saturn". Najwcześniejsze z nich pochodzą z końca XIX w. i należy je wiązać z okresem, gdy właścicielem kopalni był Książę Hohenlohe Oringer. Pozostałe obiekty koloni zostały wybudowane przez Towarzystwo Górniczo - Przemysłowe „Saturn". Mieszkania robotnicze lokowane były w piętrowych domach wielorodzinnych przy ul. 21 Listopada i ul. Legionów. Zabudowania urzędnicze znajdowały się przy ul. 21 Listopada i ul. Dehnelów. Tam też znajdowały się obiekty socjalne i administracyjne. Budynki zarówno robotnicze jak urzędnicze są murowane z cegły i tynkowane (z wyjątkiem budynków przy ul. 21 Listopada murowanych z czerwonej cegły, przypominających śląskie familoki). Obiekty posiadają ceglany detal architektoniczny (opaski, lizeny, gzymsy, cokoły). Wszystkie budynki są podpiwniczone, ze stropami ceramicznymi w piwnicy i drewnianymi powyżej. Pierwotnie wszystkie budynki były kryte dachówką, obecnie w większości wymienioną na papę lub eternit.

Zabudowania przy ul. Legionów i Dehnelów, tzw. „Nowa Kolonia Saturn", reprezentuje już nową myśl socjalną, architektoniczną i urbanistyczną. Obiekty realizowane były przez polskich twórców i reprezentują różne formy stylu dworkowego uznawanego ówcześnie z architekturę narodową.

Kolonia robotnicza „Saturn" składa się z trzech odrębnych zespołów zabudowy:
- Zespół zabudowy przy ul. 21 Listopada (Stara Kolonia),
- Zespół zabudowy przy ul. Dehnelów,
- Zespół zabudowy przy ul. Legionów (Nowa Kolonia).

Inne obiekty zabytkowe związane z przemysłem

Wśród innych zachowanych zabytkowych obiektów przemysłowych Czeladzi należy wyróżnić:

- **Zespół przepompowni wody, ul. Staszica 124** - zespół położony jest w zachodniej części miasta pomiędzy ul. Staszica i Brynicą. Tworzą go pomieszczenia przepompowni, pomieszczenia stacji trafo oraz pomieszczenia mieszkalne. Budynek pochodzi z okresu I wojny światowej (ok. 1915 r.). Stanowi on niewielkie założenie o typowym układzie i o interesujących, jednolitych elewacjach z czerwonej cegły.

- **Zespół domów robotniczych przy ul. Szpitalnej** - zespół tworzą budynki nr 59, 61, 63. Są to budynki murowane z kamienia wapiennego, z detalem w postaci lizen, gzymsów, obramień okiennych, elementów cokołu wykonanych w cegle i w kamieniu. Budynki były przeznaczone dla obsługi szybu Kondratowicz (wentylacja i zamułka oraz plac drzewny) znajdującego się w pobliżu.

• **OBIEKTY SAKRALNE**

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika, ul. Bytomska/Kościelna[5]

Zdjęcia nr 15, 16. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika, ul. Bytomska/Kościelna

Kościół stanowi najważniejszy zabytek Czeladzi. Jest osobliwy przykładem odwołania się budowli sakralnej z pocz. XX w. do stylu romańskiego. Prawdopodobnie inspiracji do jego budowy dostarczyły przykłady takiej architektury z sąsiadującego Śląska.

Parafia św. Stanisława BM w Czeladzi istniała już w 1260 r. Potwierdzeniem tego faktu jest wzmianka o kapelanie z Czeladzi znajdująca się w dokumencie księcia opolskiego Władysława, pochodzącym z tego okresu. Od początku istnienia, zgodnie z administracją kościelną, Czeladź należała do dekanatu bytomskiego w archidiecezji krakowskiej. Niewiele natomiast wiadomo o wyglądzie pierwotnego kościoła. Wybitny kronikarz, Jan Długosz wspomina jedynie, że był zbudowany z drzewa modrzewiowego. Zapewne przetrwał aż do wielkich pożarów, które w 1 poł. XVI w. trawiły miasto. W dokumentach z 1598 r. zapisano, że nowy kościół wybudowany w miejscu starego był murowany i jednonawowy. Posiadał trójboczne, oszkarpowane prezbiterium, zakrystię i skarbczyk. W jego otoczeniu znajdowała się dzwonnica i cmentarz. W latach 1863 - 1864 został wyremontowany, jednakże wkrótce stał się zbyt mały dla rozwijającej się miejscowości. Obecna świątynia została wybudowana według projektu Tomasza Pajzderskiego, wykonawcą był Hugon Kudera - budowniczy z Warszawy (prawdopodobnie to on sygnował prace projektowe i wykonawcze). Wśród projektantów i wykonawców pojawia się nazwisko budowniczego z Sosnowca - Józefa Pomiana - Pomianowskiego.

Kościół znajduje się na stromym wyniesieniu w centrum miasta, w tyłach zach. kwartału zabudowy przyrynkowej. Jego fundamenty oraz cokół zbudowano z szarego kamienia wydobywanego w okolicy. Ściany wykonano z czerwonej cegły klinkierowej. Monumentalny budynek reprezentuje styl neoromański. Składa się z trójnawowej bazyliki z nawą poprzeczną i wielobocznie zamkniętym prezbiterium, otoczonym szeregiem pomieszczeń w przyziemiu. W nawie bocznej od północnego - wschodu ulokowano kruchtę, a przy niej dwie kaplice: św. Anny oraz Serca Jezusowego i Miłosierdzia Bożego. Od frontu (północny - zachód) świątynia ma dwie murowane wieże o wysokości 39 m. Między nimi znajduje się wysoki portal z rozetą. Na jego szczycie stoi figura „Serce Pana Jezusa". Do głównego wejścia prowadzą szerokie schody. Główna nawa świątyni jest długa na 68 i szeroka na 24 m. Również ramiona transeptu są flankowane dwoma wieżami. Na skrzyżowaniu naw wyrasta masywna ośmioboczna wieża. Elewacje dekorowane są typowymi ornamentami romańskimi - różnorodnymi fryzami arkadowymi o półokrągłych łukach z blendami kamiennymi i tynkowanymi. Ich uzupełnieniem są rzeźbione detale kamienne roślinne i zoomorficzne.

Wewnątrz, nad nawami bocznymi znajdują się empory z galeriami, wsparte na filarach tworzących loże z każdej strony, oddzielonych od siebie dwiema romańskimi kolumnami. Ponad lożami wnętrza oświetlają potrójne okna witrażowe. Nawa główna i ramiona transeptu nakryte są sklepieniem krzyżowym na gurtach, natomiast nawy boczne krzyżowo - żebrowym. W skrzyżowaniu naw, na czterech potężnych filarach wspiera się ośmiokątna rotunda z kopułą, z której opuszcza się wielki żyrandol. Prezbiterium łączy się z sześciokątną absydą niskimi kolumnami romańskimi, na których stoją potrójne wysmukłe kolumny zakończone kapitelami. Jego sklepienie składa się z arkady i żebrowania w kształcie parasola. Prezbiterium i absydę ozdobiono

[5] Oprac. Aleksandra Bednarska, OT NID w Katowicach, 24-11-2015 r.

trzydziestoma czterema kolumnami o rozmaitych kształtach kapiteli. Wyżej, nad kolumnadą, zbudowano po obu stronach balkony oparte na wspornikach mających kształt głów: króla, rycerza, szlachcica i uczonego. Na uwagę zasługuje jeszcze kompozycja malarska w prezbiterium autorstwa prof. Juliusza Makarewicza, przedstawiająca „Ostatnią Wieczerzę". Artysta rozmieścił ją na trzech polach. Powyżej niej znajdują się sceny ukazujące Chrystusa w Ogrójcu, Chrystusa ukrzyżowanego i Zmartwychwstanie. Wnętrze świątyni, bogato zdobione w kamienny detal, nawiązuje także do stylu romańskiego. Na wyposażeniu znajdują się elementy pochodzące z dawnego kościoła, takie jak: obrazy, paramenty, szaty liturgiczne, portal z drzwiami i konfesjonały.

Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Bolesnej, ul. Kościuszki 5

Zdjęcie nr 17. Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Bolesnej, ul. Kościuszki 5, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

Budowla w stylu francuskiego neoromanizmu. Bazylika trójnawowa z nawą poprzeczną (transeptem).Prezbiterium zamknięte prosto. Pomiędzy prezbiterium a transeptem od strony południowo - wschodniej usytuowano wieżę dzwonnicę. Kościół wybudowany został z ciosów sztucznego kamienia w kolorze różowo - rdzawym. Detale, gzymsy, obramowania otworów okiennych, cokół w kolorze szarego piaskowca. Dachy wykonane zostały w konstrukcji drewnianej. Konstrukcja ta jest widoczna od wnętrza kościoła. Pokrycie dachu stanowi blacha ocynkowana kładziona na rąbek stojący. Bryła kościoła jest rozczłonkowana z dominantą w postaci wieży.

Nawa główna i transept przekryte są dachami dwuspadowymi, nawy boczne przekryte dachami pulpitowymi. Elewacja zachodnia , wejściowa - trójosiowa. Na osi środkowej znajduje się ryzalit z wejściem głównym do kościoła. Wejście ujęte w ciosy z kamienia. Naczółki zamknięte są łukami pełnymi pod którymi znajdują się graficzne przedstawienia symboli Chrystusa. Dołem wydzielono cokół z kamienia, naroża ujęte są w bonie z kamienia. Szczyt ryzalitu wykonano jako trójkątny zwieńczony krzyżem. Poniżej znajduje się okno w formie quintoforium ujęte w ciosy ze sztucznego kamienia. Nad oknem znajduje się opaska zamknięta łukiem pełnym. Na wysokości połowy okna znajduje się gzyms kordonowy. Po bokach ryzalitu umiejscowione są ślepe ściany naw bocznych. Elewacja wschodnia obejmuje jedną oś wieży, ślepe prezbiterium ze ścianą szczytową zamkniętą trójkątnie oraz jedną oś zakrystii. Dołem wydzielono cokół z kamienia, naroża ujęte są w bonie. Okno zakrystii i drzwi do wieży ujęte są w opaski z ciosów kamiennych. Elewacje południowa i północna obejmują po pięć osi naw, jedną oś transeptu oraz (od południa) jedną oś zakrystii i jedną oś wieży, (od północy dwie osie zakrystii). Wnętrze kościoła ukształtowano jako bazylikowe z nawami pięcioprzęsłowymi i emporą organową obejmującą jedno przęsło. Transept i prezbiterium wykonano jako jednoprzęsłowe. Transept i nawy boczne zamknięte są arkadami o łukach pełnych, wspartych na kwadratowych filarach. Na przyściennych pilastrach wsparto łuk tęczowy pełny. Wzdłuż wszystkich ścian kościoła na wysokości parapetu okien nawy głównej znajduje się profilowany gzyms. W prezbiterium i kaplicach bocznych dodatkowo gzyms na wysokości pilastrów wspierających arkady zamykające prezbiterium. Prezbiterium zamknięte rzeźbą figuralną „Pieta" (usytuowana na gzymsie).

• **CMENTARZE**

Cmentarze, również cmentarze nieczynne, jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi. Cmentarze na terenie miasta:

Cmentarz parafialny kościoła rzymsko - katolickiego pw. Św. Stanisława Biskupa Męczennika

Cmentarz położony jest na południe od starego miasta, na stoku południowym, na terenie ograniczonym ulicami Cmentarną, Nowopogońską, Reymonta, Kamionka. Powstał w wyniku rozbudowy cmentarza wcześniejszego położonego przy dzisiejszej ul. Kamionka, założonego prawdopodobnie w 1750 r. Otoczony jest tynkowanym murem z kamienia łamanego. Brama główna zlokalizowana jest od strony południowej. Bramy boczne znajdują się od strony wschodniej i zachodniej. Budynek administracji znajduje się w linii muru przy bramie zachodniej.

Cmentarz posiada układ kwaterowy wyznaczony trzema alejami o kierunku północ -południe i trzema o kierunku wschód - zachód. Aleją główną cmentarza jest środkowa aleja o przebiegu północ - południe. Na dużym spadku terenu przechodzi ona w betonowe schody. Na cmentarzu rośnie starodrzew (jesiony, kasztanowce, topole) oraz duże żywotniki. Najstarsze zachowane nagrobki pochodzą z końca XIX w. np. grób rodziny Janotów z 1877 r., grób rodziny Piechowiczów z 1888 r. Groby posiadają różne formy architektoniczne - grobowce, płyty nagrobne, nagrobki wolnostojące, krzyże nagrobne. Na cmentarzu znajduje się zabytkowy grobowiec kolumnowy, wpisany do rejestru zabytków ruchomych (nr rejestru B/332/2017).

Cmentarz żydowski przy ul. Będzińskiej

Założony w 1916 r., usytuowany daleko poza starym miastem, przy wschodniej granicy Czeladzi, w terenie lekko opadającym ku wschodowi. Jest ogrodzony częściowo murowanym i częściowo stalowym ogrodzeniem. Na cmentarzu zachowanych jest ok. 3000 macew o dekoracji związanej z rytualną symboliką żydowską oraz trzy stelle z polichromiami - obiekty rzadkie w regionie. Znajdują się tam również ruiny ohelu. Aleja centralna podkreślona jest drzewami. Drzewostan tworzą kilkudziesięcioletnie lipy, pojedynczo występują kasztanowce, buki, młode jesiony i dęby. Obok poza ogrodzeniem cmentarza znajduje się budynek dawnego domu przedpogrzebowego przekształcony na budynek mieszkalny wielorodzinny (mieszkania socjalne).

Cmentarz epidemiologiczny przy ul. Strzeleckiej

Jest zabytkowym cmentarzem z XIX w. i początku XX w. Użytkowany w latach 1905 - 1914. Jest to niewielki cmentarz, zajmuje powierzchnię 0,14 ha. położony na prostokątnej, zadrzewionej, działce. Jego układ jest zatarty. Drzewostan stanowią kilkudziesięcio i kilkunastoletnie brzozy, jesiony i topole.

Cmentarz parafialny przy ul. Szybikowej w Czeladzi - Piaskach

Cmentarz o powierzchni 3,2 ha. Powstał w 1936 r. w południowej części dzielnicy. Starodrzew stanowią lipy i topole.

• **INNE OBIEKTY**

Dom mieszkalny, ob. budynek usługowy, ul. Kościelna 3

Zdjęcie nr 18. Dom mieszkalny, ob. budynek usługowy, ul. Kościelna 3

Budynek został wzniesiony w XVIII w. Jest to budynek parterowy na planie prostokąta. Konstrukcja budynku drewniano - murowana. Elewacja frontowa budynku posiada podcień wsparty na trzech kanelowych, murowanych kolumnach o wydatnie rozbudowanych podstawach. Dom został usytuowany szczytowo względem ulicy. Budynek posiada półszczytowy dach z charakterystycznym wysuniętym okapem. Dach pokryty gontem. Budynek wpisany do rejestru zabytków - nr rejestr 335/51.

Zbór ariański, ob. budynek usługowy, ul. Rynkowa 2

Zdjęcie nr 19. Zbór ariański, ob. budynek usługowy, ul. Rynkowa 2

Budynek został wzniesiony w pierwszej połowie XVII w. na planie czworoboku. Obiekt wykonany został z kamienia (obecnie otynkowany i pomalowany). Budynek trzytraktowy z przelotową sienią. Dach budynku czterospadowy, obecnie kryty gontem tak jak pierwotnie. Od strony podwórka w 1828 r. wykonano jednoizbową dobudówkę w konstrukcji drewnianej. Na elewacji frontowej (od ul. Rynkowej) znajduje się portal ujęty w dwie półkolumny podpierający trójkątny naczółek. Wnętrze zostało przebudowane. Budynek wpisany do rejestru zabytków - nr rejestr 7/60.

Szkoła powszechna, ob. dom katolicki, ul. Kościuszki 3

Zdjęcie nr 20. Szkoła powszechna, ob. dom katolicki, ul. Kościuszki 3, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

Budynek usytuowany jest we wschodniej pierzei ul. Kościuszki. Zlokalizowany w zespole zabudowy obejmującej plebanię i kościół parafialny Matki Bożej Bolesnej oraz kaplicę pogrzebową. Budynek w zabudowie wolnostojącej rozplanowany na rzucie wydłużonego prostokąta z elewacją frontową zwrócony do ulicy, w kierunku zachodnim. Od tyłu zlokalizowany jest ogród. Ogrodzenie działki wykonano z prętów stalowych (przęsła).

Podmurówka i słupki międzyprzęsłowe z kamienia - dotyczy fragmentów ogrodzenia kościoła od zachodu i południa (bez plebani - ogrodzenie pełne, betonowe, prefabrykowane). Budynek wykonany jest z cegły piaskowej, elementy detali architektonicznych gzymsy, lizeny ,opaski okienne i drzwiowe - wykonano z cegły ceramicznej. W budynku zastosowano stropy ceramiczne (nad piwnicami) oraz stropy drewniane(nad przyziemiem). Dach w konstrukcji drewnianej, dwuspadowy, nad częścią centralną (dwukondygnacyjną) czterospadowy. Całość kryta papą asfaltową.

Budynek dyrekcji kopalni „Saturn", obecnie Pałac Saturna - Termy Rzymskie, ul. Dehnelów 2

Zdjęcie nr 21. Budynek dyrekcji kopalni „Saturn", obecnie Pałac Saturna - Termy Rzymskie, ul. Dehnelów 2, , źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega

Jest to trzykondygnacyjny, neoklasycystyczny budynek o charakterze pałacowym, będący niegdyś siedzibą biura „Towarzystwa Saturn", a następnie dyrekcji Kopalni „Saturn". Wybudowany w 1910 r., a następnie w latach 1922 - 1923 rozbudowany do obecnej wielkości. Na ścianie frontowej budynku znajduje się rozbudowany portyk. Wsparty na czterech jońskich półkolumnach tympanon (wewnętrzne, trójkątne pole frontonu) wypełnia symbol kopalni - planeta Saturn. Nad półokrągłym balkonem znajduje się duży zegar, zwieńczony postaciami górników. Obok budynku rozciąga się park.

Po remoncie budynek ma wiele funkcji - na poddaszu i ostatnim piętrze są apartamenty, niżej przygotowano sale konferencyjne i powierzchnie biurowe. W podziemiach pałacu znajdują się termy rzymskie (sauny i łaźnie), zbudowane w oparciu o starożytne ryciny.

Remiza strażacka z salą widowiskową, późniejsze kino „Uciecha", ul. 1 Maja 28

Zdjęcia nr 22, 23. Remiza strażacka z salą widowiskową, późniejsze kino „Uciecha", ul. 1 Maja 28

Murowany, eklektyczny, dwupiętrowy budynek z charakterystycznymi klasycznymi pilastrami wzniesiony w latach 1924 - 1929, usytuowany przy głównym skrzyżowaniu miasta.

Początkowo budynek miał służyć jako siedziba straży pożarnej, znajdowały się w nim remiza, dwuizbowe mieszkanie stróża, sala do ćwiczeń dla orkiestry, świetlica, sekretariat oraz sala posiedzeń zarządu. Na parterze znajdowały się kasy biletowe, restauracja, pomieszczenia techniczne oraz obszerny hol z podwójnymi schodami prowadzącymi do sali teatralnej. W 1930 r. sala teatralna została oddana w dzierżawę, zaczęło w niej funkcjonować kino „Czary", które po wojnie zmieniło swoją nazwę na „Uciecha". W trakcie II wojny światowej budynek został zamieniony w „Deutschehaus", strażacy musieli opuścić remizę. W maju 1945 r. strażacy rozpoczęli starania o rewindykację gmachu strażnicy, które rok później zakończyły się sukcesem. W 1998 r. miasto przejęło niszczejący budynek, rozpatrywano wzięcie długoterminowych kredytów na remont. W 2002 r. w wyniku przetargu został wyłoniony nowy nabywca. Od tego czasu w budynku nie przeprowadzono żadnych prac, jest on nieużytkowany, działa jedynie dobudowana do niego po wojnie remiza strażacka.

- **MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ, POMNIKI i TABLICE**

Miejsca pamięci narodowej, pomniki i tablice upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości sytuują się na pograniczu dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i podlegają ochronie prawnej. Na terenie miasta Czeladź znajdują się kilka miejsc pamięci i pomniki, co zostało przedstawione poniżej w Tabelach nr 2, 3.

Tabela nr 2. Pomniki i miejsca pamięci

LP.	OBIEKT ADRES	NR DZIAŁKI KARTA MAPY
1	Pomnik „Górników" ku czci Wawrzyńca Łachwy, Piotra Dziekana, Stanisława Łaganowskiego, Jana Stelmasińskiego, Izydora Romańczyka i Leona Jansona poległych o wolność i demokrację w latach 1918 - 1945 park - ul. Kościuszki/ul. Sikorskiego EMP nr ewidencyjny 9/11	28/6 44
2	Obelisk poświęcony mieszkańcom Czeladzi poległych za wolność i niepodległość Ojczyzny Plac Konstytucji 3 -go Maja EMP nr ewidencyjny 9/08	4/2 21
3	Płyta nagrobna zawierająca urnę z prochami zamordowanych w obozie KL Auschwitz - Birkenau ul. Katowicka	90 21

	EMP nr ewidencyjny 9/07	
4	Pomnik na miejscu, gdzie stała bożnica Żydów Czeladzi i okolicy, zburzona przez hitlerowskich okupantów w czasie II wojny światowej ul. Katowicka EMP nr ewidencyjny 9/14	77/1 21
5	Pomnik upamiętniający członków Związku Orła Białego, którzy zginęli w Łaźni Miejskiej 29 grudnia 1940 r. ul. Związku Orła Białego EMP nr ewidencyjny 9/17	156/1 12
6	Pomnik pamięci Policjantów II RP z Czeladzi, jeńców Ostaszkowa, zamordowanych przez NKWD i pochowanych w Miednoje ul. Staszica 5	179 21
7	Pomnik Komunistów obecnie: *Działaczom ruchu robotniczego, którzy w 1927 roku zwyciężyli w wyborach tworząc Blok Jedności Robotniczej w Radzie Miejskiej Czeladzi* ul. Katowicka (obok Urzędu Miasta) EMP nr ewidencyjny9/04 - usunięto na podstawie pisma Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z 11 lutego 2016 r.	202/1 21
8	Kwatera wojenna, między innymi ofiar spalonej synagogi w Będzinie we wrześniu 1939 r.- pomnik *Pomnik wiecznej pamięci Żydów z Zagłębia wymordowanych przez zbrodniarzy hitlerowskich podczas likwidacji getta Kamionki w sierpniu 1943 roku* ul. Będzińska - cmentarz żydowski EMP nr ewidencyjny 9/15	28/3 8
9	Pomnik w hołdzie oficerom Wojska Polskiego, funkcjonariuszom Policji Państwowej, osobom cywilnym - mieszkańcom Czeladzi zamordowanym w czasie II wojny światowej na terenie Związku Sowieckiego w Katyniu, Twerze, Charkowie i innych miejscach kaźni narodu polskiego ul. Nowopogońska - cmentarz parafialny	228 21
10	Grób zbiorowy Jana Kreta, Jana Wołoszyna, Ignacego Tajera, Tomasza Gawrona, Stanisława Czapli, Jana Kołodziejczyka, górników KWK „Saturn" poległych podczas pożaru 4 marca 1898 r. - pomnik nagrobny ul. Nowopogońska - cmentarz parafialny EMP nr ewidencyjny 9/06	228 21
11	Mogiła zbiorowa Pawła Bańki, Franciszka Idziaka, Wilhelma Skupieńskiego i Filipa Wójcika, którzy zginęli w KWK „Wiktor" w Milowicach 9 grudnia 1909 r. ul. Nowopogońska - cmentarz parafialny EMP nr ewidencyjny 9/10	228 21
12	12 mogił żołnierzy polskich poległych w wojnie polsko - bolszewickiej 1920 r. ul. Nowopogońska - cmentarz parafialny EMP nr ewidencyjny 9/03	228 21
13	Pomnik upamiętniający powrót do Czeladzi dzieci z obozu koncentracyjnego w Potulicach ul. Dehnelów 10 (obok Muzeum „Saturn")	3/10 37
14	Grób Piotra Dziekana (pochówek rodzinny), działacza Ruchu Robotniczego - pomnik nagrobny	228 21

	ul. Nowopogońska - cmentarz parafialny EMP nr ewidencyjny 9/13	
15	Symboliczna mogiła żołnierzy Armii Czerwonej poległych w styczniu 1945 r. ul. Nowopogońska - cmentarz parafialny Usunięto z Ewidencji na podstawie oświadczenia Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa o stanie i statusie rosyjskich miejsc pamięci w Polsce z 13.10.2015 r. EMP nr ewidencyjny 9/12	228 21
16	Pomnik upamiętniający Tadeusza Kościuszkę w 200. rocznicę jego śmierci - Park im. T. Kościuszki	2/2 21
17	Pomnik Szlaku Orląt Lwowskich upamiętniający Jurka Bitschana	22/1 47

***EMP (EWIDENCJA MIEJSC PAMIĘCI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO)**

Tabela nr 3. Tablice pamiątkowe

LP.	OBIEKT ADRES	NR DZIAŁKI KARTA MAPY
1	Tablica upamiętniająca Stanisława Łaganowskiego, Izydora Romańczyka, Jana Stelmasińskiego i Leona Jansona, którzy zginęli od kul policji 3 kwietnia 1924 r. ul. 3 Kwietnia 21- ściana zewnętrzna EMP nr ewidencyjny 9/01	28/3 44
2	Tablica upamiętniająca Andrzeja Błaszkiewicza, Elżbietę Paczyńską, Romana Pęciaka i Piotra Szkopa poległych w walce o wolność i socjalizm 20 października 1918 r. ul. 21 Listopada 10 - ściana zewnętrzna EMP nr ewidencyjny 9/02	29/28 41
3	Tablica upamiętniająca nadanie rynkowi miasta Czeladź imienia Stefana Kardynała Wyszyńskiego - Prymasa Tysiąclecia ul. Rynek 22 - ściana zewnętrzna EMP nr ewidencyjny 9/19	100 21
4	Tablica upamiętniająca Czesława Słanię, światowej sławy rytownika który mieszkał w Czeladzi w latach 1921 - 1927 ul. Krzywa 2 - ściana zewnętrzna	13/2 47
5	Tablica upamiętniająca 80 rocznicę urodzin Ojca św. Jana Pawła II oraz 22 rocznicę Jego Pontyfikatu Kościół św. Stanisława B. M. - filar transeptu	82 21
6	Tablica upamiętniająca Zygmunta Białkiewicz i Janinę Białkiewicz z d. Jurczyńska Kościół św. Stanisława B. M. - przedsionek wejścia bocznego	82 21
7	Tablica upamiętniająca budowę kościoła w latach 1905 - 1911 oraz jego konsekrację w 1958 r. Kościół św. Stanisława B. M. - przedsionek wejścia bocznego	82 21
8	Tablica upamiętniająca urodzonego w Czeladzi generała broni Włodzimierza Potasińskiego, który zginął 10 kwietnia 2010 r. w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem kościół św. Stanisława B. M. - ściana transeptu	82 21
9	Tablica upamiętniająca mszę świętą pontyfikalną w roku wielkiego jubileuszu 750 - lecia parafii św. Stanisława Biskupa i Męczennika	82 21

	kościół św. Stanisława B. M. - ściana zewnętrzna przy wejściu głównym	
10	Tablica z nazwiskami upamiętniająca harcerzy i harcerki hufca Czeladź poległych w latach 1939 - 1945 kościół św. Stanisława B. M. - ściana nawy głównej pod chórem EMP nr ewidencyjny 9/05	82 21
11	Tablica upamiętniająca prof. Józefa Mazura, wybitnego fizyka, twórcę FIDO Kościół św. Stanisława B. M. - ściana wewnętrzna przedsionka wejścia bocznego EMP nr ewidencyjny 9/16	82 21
12	Tablica upamiętniająca ks. Bolesława Pieńkowskiego w 50. rocznicę śmierci kościół św. Stanisława B. M. - ściana nawy głównej pod chórem	82 21
13	Tablica upamiętniająca poświęcenie kościoła w 1924 r. oraz konsekrację w 1957 r. ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, ściana nawy głównej pod chórem	35 47
14	Tablica upamiętniająca ofiarowanie kościoła i plebanii przez Towarzystwo Bezimienne Kopalń Węgla „Czeladź” w 1936 r. ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, ściana nawy głównej pod chórem	35 47
15	Tablica pośmiertna, upamiętniająca żonę dyrektora kopalni ś. p. Wiktorową Vianney'ową ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, ściana transeptu po lewej stronie ołtarza głównego	35 47
16	Tablica pośmiertna, upamiętniająca Oficera Orderu Polonia Restituta, delegata Rady Zarządzającej Towarzystwa „Czeladź” ś. p. Wiktora Tezenas du Montcel ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, filar skrzyżowania transeptu z nawą główną po lewej stronie ołtarza głównego	35 47
17	Tablica pośmiertna, upamiętniająca Komandora Orderu Piusa IX, Oficera Orderu Polonia Restituta, Kawalera Orderu Legii Honorowej, Administratora Delegowanego T-wa Kopalń „Czeladź” ś. p. Jana Antoniego Keller ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, filar skrzyżowania transeptu z nawą główną po prawej stronie ołtarza głównego	35 47
18	Tablica pośmiertna, upamiętniająca Kapitana Artylerii Wojsk Francuskich, Kawalera Legii Honorowej i Krzyża Wojennego ś. p. Emila Keller ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, ściana transeptu po prawej stronie ołtarza głównego	35 47
19	Tablica upamiętniająca 30 mieszkańców Czeladzi - Piasków zamordowanych w hitlerowskich kaźniach za udział w Związku Orła Białego ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, ściana transeptu po prawej stronie ołtarza głównego EMP nr ewidencyjny 9/18	35 47
20	Tablica upamiętniająca Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego wraz z małżonką oraz parlamentarzystów, przedstawicieli Kancelarii Prezydenta, Generalicję Polskich Sił Zbrojnych	35 47

	i Duchowieństwa, reprezentantów Rodzin Katyńskich, osobistości życia politycznego i społecznego, którzy zginęli w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem 10 kwietnia 2010 r. ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, ściana transeptu po lewej stronie ołtarza gł.	
21	Tablica upamiętniająca obrońców ojczyzny, zamordowanych w 1940 roku na rozkaz Stalina przez sowieckie NKWD. Oficerów Wojska Polskiego : ppor. Mieczysława Krakowskiego w Katyniu, ppor. Stanisława Janickiego w Charkowie. Policjantów : st. post. PP Stanisława Fonfary, st. post. PP Józefa Kołodziejczyka w Twerze ul. Kościuszki 5, kościół Matki Bożej Bolesnej, ściana transeptu po lewej stronie ołtarza głównego	35 47
22	Tablica upamiętniająca poświęcenie kamienia węgielnego kościoła przez Jana Pawła II i wmurowania przez bp. Adama Śmigielskiego ul. Wyspiańskiego 1, kościół	1/3 59
23	Tablica upamiętniająca poświęcenie kamienia węgielnego Domu Parafialnego przez Jana Pawła II i wmurowania przez bp. Adama Śmigielskiego ul. Wyspiańskiego 1, Dom Parafialny - ściana zewnętrzna przy wejściu	1/3 59
24	Tablica pamięci ofiar hitleryzmu i komunizmu w 25 rocznicę powstania NSZZ „Solidarność” ul. Wyspiańskiego 1, kościół - przedsionek wejścia głównego	1/3 59
25	Tablica upamiętniająca ks. Józefa Klekota współtwórcy i pierwszego proboszcza parafii św. Wojciecha ul. Składkowskiego 28, wnętrze kościoła	- 32
26	Tablica upamiętniająca poświęcenie kamienia węgielnego kościoła przez ks. bp. Piotra Skuchę w 1994roku. ul. Składkowskiego 28, ściana zewnętrzna przy wejściu głównym	- 32
27	Tablica upamiętniająca konsekrację kościoła przez ks. bp. Adama Śmigielskiego w 1996 r. ul. Składkowskiego 28, ściana zewnętrzna przy wejściu głównym	- 32
28	Tablica ku czci świętego patrona biskupa Wojciecha w tysiąclecie męczeńskiej śmierci ul. Składkowskiego 28, ściana zewnętrzna przy figurze św. Wojciecha	- 32
29	Tablica upamiętniająca dyrektorów kopalni ul. Dehnelów 10, Muzeum „Saturn”	3/10 37
30	Tablica upamiętniająca właścicieli kopalni „Saturn” - Scheibler, Biedermann ul. Dehnelów 10, Muzeum „Saturn”	3/10 37
31	Tablica upamiętniająca 100. rocznicę szkoły podstawowej. Szkoła Podstawowa nr 4 - Katowicka 42	1/2 21
32	Tablica upamiętniająca budowę szkoły, pierwszej tysiąclatki ul. Spacerowa 2, Szkoła Podstawowa nr 7	16/7 58
33	Tablica upamiętniająca Żołnierzy Wyklętych - Kościół św. Stanisława B. M. - ściana nawy bocznej	82 21
34	Tablica upamiętniająca francuskich właścicieli kopalni „Czeladź” - Plac im. Viannaya	26/16 47

***EMP (EWIDENCJA MIEJSC PAMIĘCI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO)**

• KAPLICZKI, KRZYŻE, FIGURY PRZYDROŻNE

Kapliczki, krzyże, figury przydrożne - niewielkie budowle kultowe, które fundowano jako dary wotywne i obrzędowe, odwieczny element krajobrazu kultowego Polski. Powstawały spontanicznie, jako przejaw zbiorowej lub prywatnej inicjatywy. Najstarsze były budowane z inicjatywy elit społecznych, dopiero później stały się domeną kultury chłopskiej. Są dziełami różnej jakości, poczynając od rutynowych warsztatów doby baroku, poprzez spontaniczne dzieła twórców ludowych, aż po wyroby współczesne. Należą do obiektów ruchomych, ale są połączone na stałe z gruntem, funkcjonując w otwartej przestrzeni. Na terenie miasta występuje ich sporo, stan zachowania jest dobry. Spis został przedstawiony poniżej w Tabeli n 4.

Tabela nr 4. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

KAPLICZKI PRZYDROŻNE		
LP.	**OBIEKT ADRES**	**NR DZIAŁKI KARTA MAPY**
1	Kapliczka przydrożna z figurą Chrystusa Salwatora z I poł. XIX w. Figura Chrystusa Salwatora z 2 ćw. XIX w. ul. Wojkowicka	103/3 4
2	Kapliczka słupowa, murowana z ok.1908 r. z gipsową figurą Chrystusa z sercem gorejącym ul. Kościuszki/ul. Francuska	34 47
3	Kapliczka słupowa, murowana z figurą Chrystusa Frasobliwego ul. Przełajska	71/4 14
4	Kapliczka murowana (kubaturowa) św. Rozalii (pierwotnie św. Anny) ul. Mysłowicka	70 24
5	Kapliczka słupowa, murowana św. Agaty ul. Bytomska 31	129 20
FIGURY		
LP.	**OBIEKT ADRES**	**NR DZIAŁKI KARTA MAPY**
1	Figura Matki Boskiej plac kościelny parafii św. Stanisława B.M.	82 21
2	Figura Najświętszego Serca Pana Jezusa ul. Cmentarna	268/9 21
3	Figura św. Wojciecha ul. Składkowskiego 28	84/3 32
4	Figura Ojca św. Jana Pawła II plac kościelny, ul. Kościuszki 5	35 47
5	Figura Matki Bożej Królowej Polski plac kościelny, ul. Kościuszki 5	35 47
6	Figura św. Jana Maria Vianney plac kościelny, ul. Kościuszki 5	35 47
7	Figura św. Barbary w grocie plac kościelny, ul. Kościuszki 5	35 47
8	Grupa figuralna „Pieta”, ołtarz główny kościoła Matki Bożej Bolesnej ul. Kościuszki 5	35 47
9	Grupa figuralna „Pieta”, ściana zewnętrzna transeptu kościoła św.	82

	Stanisława B. M.	21
10	Figura św. Jana Nepomucena plan kościelny parafii św. Stanisława B. M.	82 21
11	Figurka Chrystusa w niszy ul. Podwalna 4	52 21
12	Figurka Matki Boskiej w niszy Dom Katolicki ul. Kościuszki 3	33/1 47
13	Figurka Matki Boskiej w niszy ul. Pieńkowskiego 21	131 12
14	Figura św. Barbary ul. Kościuszki 9	6/11 46
15	Rzeźba „Mater Dolorosa”, kaplica pogrzebowa ul. Kościuszki 5	35 47
KRZYŻE PRZYDROŻNE		
LP.	**OBIEKT ADRES**	**NR DZIAŁKI KARTA MAPY**
1	Krzyż kamienny z figurą Najświętszej Marii Panny w niszy ul. Będzińska	129 25
2	Krzyż kamienny z figurą Matki Boskiej Immaculaty ul. Grodziecka	89/1 5
3	Krzyż żeliwny ul. Mysłowicka	336 22
4	Krzyż metalowy ul. Nowopogońska	18/1 58
5	Krzyż drewniany ul. Legionów	65/2 35
6	Krzyż metalowy ul. Będzińska	12/1 8
7	Krzyż drewniany ul. Będzińska	13 8
8	Krzyż drewniany ul. Wojkowicka	160/13 3
9	Krzyż drewniany plac kościelny parafii św. Stanisława B.M.	82 21
10	Krzyż drewniany plac kościelny parafii Matki Bożej Bolesnej, ul. Kościuszki 5	35 47
11	Krzyż drewniany plac kościelny parafii św. Wojciecha, ul. Składkowskiego 28	84/3 32
12	Krzyż drewniany plac kościelny parafii św. Mateusza, ul. Powstańców śląskich 34	35/6
13	Krzyż drewniany plac kościelny parafii św. Archaniołów, ul. Wyspiańskiego 1	1/3 59
14	Krzyż drewniany plac zakonu, ul. Legionów 2	52 20

15	Krzyż drewniany cmentarz parafialny, ul. Nowopogońska	228 21
16	Krzyż metalowy (2 szt.) cmentarz parafialny, ul. Szybikowa	

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Czeladź nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Czeladź znajdują się 103 zabytki nieruchome/zespoły zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz 2 historyczne układy przestrzenne (Tabela nr 5). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W Załączniku mapowym nr 1 przedstawiono rozmieszczenie budynków i terenów wpisanych do rejestru zabytków.

Tabela nr 5. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Czeladź

LP.		OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
		układ urbanistyczny m. Czeladź	A/1182/72 z dnia 05.05.1972 r.
2		kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika	A/1269/81 z dnia 10.12.1981 r.
3		dom w Rynku w Czeladzi z XVIII w. z podcieniami na kolumnady o wartości artystycznej, kulturalnej i historycznej -ul. Kościelna 3	A/335/51 z dnia 10.10.1951 r.
4		dom usytuowany przy ul. Podymnego 2 z 1 połowy XVII w. - obecnie ul Rynkowa 2	A/7/60 z dnia 23.02.1960 r.
5		remiza strażacka z salą widowiskową, późniejsze kino „Uciecha” ul. 1 Maja 28	A/395/12 z 20.12.2012 r.
6		układ urbanistyczny i zabudowa osiedla robotniczego w dzielnicy Piaski w Czeladzi	A/1479/92 z dnia 04.08.1992 r.

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Najbardziej wartościowy zbiór zabytków ruchomych przechowywany jest w kościele pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Wyposażenie elementów wyposażenia zostało objęte wpisem do rejestru zabytków ruchomych. Znajdują się tam obiekty przeniesione z poprzedniego kościoła pochodzące z XVII, XVIII i XIX w. Są to m.in. szaty liturgiczne, ornaty, mszały, naczynia liturgiczne, monstrancje, kielichy, lichtarze, krucyfiksy, rzeźby, obrazy, organy, chrzcielnica a także elementy wystroju wewnętrznego i zewnętrznego oraz detale architektoniczne. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych informacji o tych obiektach.

Do rejestru zabytków wpisano także kapliczkę przydrożną z figurą Chrystusa Salwatora we wnęce przy ul. Wojkowickiej. Kapliczka usytuowana jest na małym podwyższeniu. Jest to budowla murowana w kształcie słupa o przekroju kwadratowym, otynkowana i pomalowana na szaro, zwieńczona dwuspadowym, dachem pokrytym blachą. Dach wieńczy ażurowy, metalowy krzyż. W środku znajduje się gipsowa figura Chrystusa Zwycięzcy.

Tabela nr 6. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Czeladź

LP.	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	elementy wyposażenia w kościele parafialnym pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, w jego otoczeniu oraz na plebani oraz w (63 pozycje)	B/541/80 z 12.02.1980 r. (B/195/71 z 28.12.1971 r., B/296/71 z 28.12.1971 r.)
2	organy znajdujące się w kościele parafialnym pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	B/64/05 d z 30.12.2005 r.
3	kapliczka przydrożna z figurą Chrystusa Salwatora we wnęce przy ul. Wojkowickiej (dawna Przemysłowa)	B/564/82 z 13.04.1982 r.
4	grobowiec kolumnowy Czesława Pogorzelskiego, Mieczysława Tarkowskiego, Zofii Tarkowskiej I Antoniny Radziejowskiej na cmentarzu parafialny przy ul. Nowopogońskiej	B/332/2017 z 2017 r.
5	kapliczka słupowa z figurą Chrystusa z sercem gorejącym w niszy, przy skrzyżowaniu ul. Francuskiej i Kościuszki	A/1479/92 z 04.08.1992 r.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie" oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków". Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska", czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z właściwym konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizacje inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Podstawą do sporządzenia Gminnego programu opieki nad zabytkami jest opracowana gminna ewidencja zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków miasta Czeladź została opracowana w 2012 r., przyjęta Zarządzeniem Nr 72/2015 Burmistrza Miasta Czeladź z dnia 23 marca 2015 r. oraz Zarządzeniem Nr 301/2015 Burmistrza Miasta Czeladź z dnia 17 września 2015 r.

Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Czeladź przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 7.

Tabela nr 7. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Czeladź

LP.	ADRES - OBIEKT
1	ul. 1 Maja 20 – budynek mieszkalny
2	ul. 1 Maja 28 – budynek dawnego kina Uciecha
3	ul. 21 Listopada 4 – budynek mieszkalny wielorodzinny
4	ul. 21 Listopada 6 – budynek mieszkalny wielorodzinny
5	ul. 21 Listopada 8 – budynek mieszkalny wielorodzinny
6	ul. 21 Listopada 10 – budynek nieużytkowany, dawny „Dom Ludowy”
7	ul. 3 Kwietnia 2 – budynek mieszkalny wielorodzinny
8	ul. 3 Kwietnia 4 – budynek mieszkalny wielorodzinny
9	ul. 3 Kwietnia 6 – budynek mieszkalny wielorodzinny
10	ul. 3 Kwietnia 10 – budynek mieszkalny wielorodzinny
11	ul. 3 Kwietnia 12 – budynek mieszkalny wielorodzinny
12	ul. 3 Kwietnia 14 – budynek mieszkalny wielorodzinny
13	ul. 3 Kwietnia 16 – budynek mieszkalny wielorodzinny
14	ul. 3 Kwietnia 18 – budynek mieszkalny wielorodzinny
15	ul. 3 Kwietnia 20 – budynek mieszkalny wielorodzinny
16	ul. 3 Kwietnia 22 – budynek mieszkalny wielorodzinny
17	ul. 3 Kwietnia 24 – budynek mieszkalny wielorodzinny
18	ul. 3 Kwietnia 26 – budynek mieszkalny wielorodzinny
19	ul. 3 Kwietnia 28 – budynek mieszkalny wielorodzinny, dawna Szkoła Gospodarstwa Domowego
20	ul. 3 Kwietnia 28a – budynek nieużytkowany, dawna ochronka
21	ul. 3 Kwietnia 3 – budynek mieszkalny wielorodzinny
22	ul. 3 Kwietnia 5 – budynek mieszkalny wielorodzinny
23	ul. 3 Kwietnia 7 – budynek mieszkalny wielorodzinny
24	ul. 3 Kwietnia 9 – budynek mieszkalny wielorodzinny
25	ul. 3 Kwietnia 11 – budynek mieszkalny wielorodzinny
26	ul. 3 Kwietnia 13 – budynek mieszkalny wielorodzinny
27	ul. 3 Kwietnia 15 – budynek mieszkalny wielorodzinny
28	ul. 3 Kwietnia 17 – budynek mieszkalny wielorodzinny
29	ul. 3 Kwietnia 19 - willa zastępcy dyrektora kopalni, obecnie budynek mieszkalny wielorodzinny
30	ul. 3 Kwietnia 21- budynek dyrekcji kopalni, obecnie budynek produkcyjno – usługowy
31	ul. Bema 18 – budynek mieszkalny wielorodzinny, obecnie nieużytkowany
32	ul. Betonowa 1 – budynek mieszkalny wielorodzinny
33	ul. Betonowa 3 – budynek mieszkalny wielorodzinny
34	ul. Betonowa 2 - budynek mieszkalny wielorodzinny
35	ul. Betonowa 4 - budynek mieszkalny wielorodzinny
36	ul. Betonowa 6 - budynek mieszkalny wielorodzinny
37	ul. Betonowa 8 - budynek mieszkalny wielorodzinny
38	ul. Betonowa 10– budynek mieszkalny wielorodzinny
39	ul. Betonowa 12 - budynek mieszkalny wielorodzinny
40	ul. Betonowa 14 - budynek mieszkalny wielorodzinny
41	ul. Betonowa 16 - budynek mieszkalny wielorodzinny
42	ul. Betonowa 18 - budynek mieszkalny wielorodzinny
43	ul. Betonowa 20 - budynek mieszkalny wielorodzinny
44	ul. Betonowa 22 – budynek mieszkalny wielorodzinnY
45	ul. Betonowa 24 – budynek mieszkalny wielorodzinny
46	ul. Betonowa 26 - budynek mieszkalny wielorodzinny
47	ul. Betonowa 28 – budynek mieszkalny wielorodzinny
48	ul. Betonowa 30 – budynek mieszkalny wielorodzinny
49	ul. Betonowa 32 – budynek mieszkalny wielorodzinny
50	ul. Betonowa 34 - budynek mieszkalny wielorodzinny

51	ul. Bytomska 2 – budynek mieszkalny, obecnie usługowy
52	ul. Bytomska 13 – budynek mieszkalno – usługowy
53	ul. Bytomska 16 – budynek mieszkalno – usługowy
54	ul. Bytomska 21 – budynek mieszkalno usługowy
55	ul. Bytomska 35 – budynek mieszkalno – usługowy
56	ul. Bytomska 51 – budynek mieszkalny
57	ul. Bytomska 65 – budynek mieszkalny wielorodzinny
58	ul. Bytomska 90 – chałupa drewniana
59	ul. Chopina 15 – budynek mieszkalny
60	ul. Ciasna 1 – budynek mieszkalny
61	ul. Ciasna 2 – budynek mieszkalny
62	ul. Ciasna 3 – budynek mieszkalny
63	ul. Ciasna 4 – budynek mieszkalny
64	ul. Dehnelów 2 – budynek dyrekcji kopalni, obecnie usługowy
65	ul. Dehnelów 10 – willa dyrektora kopalni, obecnie Muzeum Saturn
66	ul. Dehnelów 12 – oficyna willi dyrektora kopalni, obecnie budynek usługowy – hotel
67	ul. Dehnelów 18 – budynek mieszkalny wielorodzinny
68	ul. Dehnelów 20 – budynek mieszkalny wielorodzinny
69	ul. Dehnelów 22 – budynek mieszkalny wielorodzinny
70	ul. Dehnelów 24 – budynek mieszkalny wielorodzinny
71	ul. Dehnelów 26 – budynek mieszkalny wielorodzinny
72	ul. Dehnelów 28 – budynek mieszkalny wielorodzinny
73	ul. Dehnelów 30 – budynek mieszkalny wielorodzinny
74	ul. Francuska 1 – budynek plebanii, obecnie nieużytkowany
75	ul. Francuska 5 – budynek mieszkalny wielorodzinny
76	ul. Francuska 7 – budynek mieszkalny wielorodzinny
77	ul. Francuska 9 – budynek mieszkalny wielorodzinny
78	ul. Francuska 11 – budynek mieszkalny wielorodzinny
79	ul. Francuska 13 – budynek mieszkalny wielorodzinny
80	ul. Grodziecka 9 – budynek mieszkalno – usługowy
81	ul. Kacza 8 – budynek mieszkalny
82	ul. Katowicka 7 – budynek mieszkalny
83	ul. Katowicka 42 – budynek usługowy – szkoła
84	ul. Katowicka 81 – budynek mieszkalny
85	ul. Katowicka 83 – budynek mieszkalno – usługowy
86	ul. Katowicka 95 – budynek mieszkalno - usługowy
87	ul. Katowicka 111 – budynek mieszkalno – usługowy
88	ul. Katowicka 121 – budynek mieszkalny wielorodzinny
89	ul. Kościelna 1 – budynek mieszkalno – usługowy
90	ul. Kościelna 3 – budynek mieszkalny, obecnie usługowy
91	ul. Kościuszki 1 – Dom Nauczycielski, obecnie budynek mieszkalny wielorodzinny
92	ul. Kościuszki 3 – budynek szkoły powszechnej, obecnie Dom Katolicki
93	ul. Kościuszki 5 – kościół parafialny, rzymsko – katolicki pw. Matki Bożej Bolesnej
94	ul. Kościuszki 7 – budynek mieszkalny wielorodzinny
95	ul. Kościuszki 9 – pozostałości budynku maszynowni i rozdzielni kopalni Czeladź
96	ul. Kościuszki 15 – budynek mieszkalny wielorodzinny
97	ul. Kościuszki 4 – budynek mieszkalny wielorodzinny
98	ul. Kościuszki 6 – budynek mieszkalny wielorodzinny
99	ul. Kościuszki 8 – budynek mieszkalny wielorodzinny
100	ul. Kościuszki 10 – budynek mieszkalny wielorodzinny
101	ul. Kościuszki 12 – budynek mieszkalny wielorodzinny
102	ul. Kościuszki 14 – budynek mieszkalny wielorodzinny
103	ul. Kościuszki 16 – budynek mieszkalny wielorodzinny
104	ul. Kościuszki 18 – budynek mieszkalny wielorodzinny

105	ul. Kościuszki 20 – budynek mieszkalny wielorodzinny
106	ul. Kościuszki 22 – budynek mieszkalny wielorodzinny
107	ul. Kościuszki 24 – budynek mieszkalny wielorodzinny
108	ul. Kościuszki 26 – budynek mieszkalny wielorodzinny
109	ul. Krzywa 1 – budynek mieszkalny wielorodzinny
110	ul. Krzywa 3 – budynek mieszkalny wielorodzinny
111	ul. Krzywa 5 – budynek mieszkalny wielorodzinny
112	ul. Krzywa 2 – budynek mieszkalny wielorodzinny
113	ul. Krzywa 4 – budynek mieszkalny wielorodzinny
114	ul. Legionów 2 – hotel robotniczy, obecnie Dom Zakonny Misjonarzy Mariannhill
115	ul. Legionów 4 – budynek mieszkalny wielorodzinny
116	ul. Legionów 6 – budynek mieszkalny wielorodzinny
117	ul. Legionów 8 – budynek mieszkalny wielorodzinny
118	ul. Legionów 10 – budynek mieszkalny wielorodzinny
119	ul. Legionów 12 – budynek mieszkalny wielorodzinny
120	ul. Legionów 14 – budynek mieszkalny wielorodzinny
121	ul. Legionów 16 – budynek mieszkalny wielorodzinny
122	ul. Legionów 18 – budynek mieszkalny wielorodzinny
123	ul. Legionów 20 – budynek mieszkalny wielorodzinny
124	ul. Legionów 22 – budynek mieszkalny wielorodzinny
125	ul. Legionów 24 – budynek mieszkalny wielorodzinny
126	ul. Legionów 26 – budynek mieszkalny wielorodzinny
127	ul. Legionów 28 – budynek mieszkalny wielorodzinny
128	ul. Legionów 30 – budynek mieszkalny wielorodzinny
129	ul. Legionów 32 – budynek mieszkalny wielorodzinny
130	ul. Legionów 34 – budynek mieszkalny wielorodzinny
131	ul. Legionów 36 – budynek mieszkalny wielorodzinny
132	ul. Legionów 38 – budynek mieszkalny wielorodzinny
133	ul. Lotnicza 3 – budynek mieszkalny
134	ul. Mickiewicza 8 – budynek mieszkalny wielorodzinny
135	ul. Mickiewicza 10 – budynek mieszkalny wielorodzinny
136	ul. Nowopogońska 210 – budynek mieszkalny wielorodzinny
137	ul. Nowopogońska 212 – budynek mieszkalny wielorodzinny
138	ul. Nowopogońska 214 – budynek mieszkalny wielorodzinny
139	ul. Nowopogońska 216 – budynek mieszkalny wielorodzinny
140	ul. Nowopogońska 218 – budynek mieszkalny wielorodzinny
141	ul. Nowopogońska 220 – budynek mieszkalny wielorodzinny
142	ul. Nowopogońska 222 – budynek mieszkalny wielorodzinny
143	ul. Nowopogońska 224 – budynek mieszkalny wielorodzinny
144	ul. Nowopogońska 226 – budynek mieszkalny wielorodzinny
145	ul. Nowopogońska 230 – budynek mieszkalny wielorodzinny
146	ul. Nowopogońska 232 – budynek mieszkalny wielorodzinny
147	ul. Nowopogońska 234 – budynek mieszkalny wielorodzinny
148	ul. Nowopogońska 236 – budynek mieszkalny wielorodzinny
149	ul. Nowopogońska 238 – budynek mieszkalny wielorodzinny
150	ul. Nowopogońska 240 – budynek mieszkalny wielorodzinny
151	ul. Nowopogońska 242 – budynek mieszkalny wielorodzinny
152	ul. Pieńkowskiego 1 – budynek mieszkalny – plebania
153	ul. Pieńkowskiego 17 – budynek mieszkalny
154	ul. Pieńkowskiego 21 – budynek mieszkalny
155	ul. Pieńkowskiego 39 – chałupa drewniana
156	ul. Podwalna 4 – budynek mieszkalny
157	ul. Podwalna 19 – budynek mieszkalny
158	ul. Poniatowskiego 1 – budynek mieszkalny wielorodzinny

159	ul. Poniatowskiego 4 – budynek mieszkalny wielorodzinny
160	ul. Poniatowskiego 6 – budynek mieszkalny wielorodzinny
161	ul. Poniatowskiego 8 – budynek mieszkalny wielorodzinny
162	ul. Poniatowskiego 2 – pozostałości zabudowań szybu „Julian”
163	ul. Poprzeczna 5 – budynek mieszkalny
164	ul. Powstania Styczniowego 6 – budynek mieszkalny
165	ul. Przełajska 32 – budynek mieszkalny wielorodzinny
166	ul. Reymonta 54 – budynek mieszkalny.
167	ul. Reymonta 60 – budynek mieszkalny.
168	ul. Reymonta 62 – budynek mieszkalny.
169	ul. Reymonta 85 – budynek mieszkalny.
170	ul. Rynek 4 – budynek mieszkalno – usługowy
171	ul. Rynek 6 – budynek mieszkalno – usługowy
172	ul. Rynek 8 – budynek mieszkalno – usługowy
173	ul. Rynek 10 – budynek mieszkalno – usługowy
174	ul. Rynek 14 – budynek mieszkalno – usługowy
175	ul. Rynek 16 – budynek mieszkalno – usługowy
176	ul. Rynek 18 – budynek mieszkalno – usługowy
177	ul. Rynek 20 – budynek mieszkalno – usługowy
178	ul. Rynek 22 – budynek mieszkalno – usługowy, obecnie nieużytkowany
179	ul. Rynek 26 – budynek mieszkalno – usługowy
180	ul. Rynkowa 2 – zbór ariański, obecnie budynek usługowy
181	ul. Sikorskiego 1 – willa głównego mechanika kopalni, obecnie budynek mieszkalny
182	ul. Sikorskiego 3 – Klub Urzędniczy, obecnie budynek mieszkalny wielorodzinny
183	ul. Sikorskiego 6 – budynek mieszkalny wielorodzinny
184	ul. Sikorskiego 8 – budynek mieszkalny wielorodzinny
185	ul. Sikorskiego 10 – budynek mieszkalny wielorodzinny
186	ul. Sikorskiego 5 – willa dyrektora kopalni, obecnie budynek samopomocy „Ostoja”
187	ul. Sikorskiego 7 – budynek mieszkalny
188	ul. Sikorskiego 9 – budynek mieszkalny wielorodzinny
189	ul. Sikorskiego 11 – budynek mieszkalny wielorodzinny
190	ul. Sikorskiego 12 – budynek mieszkalny wielorodzinny
191	ul. Staszica 17 – budynek mieszkalny wielorodzinny
192	ul. Staszica 21 – budynek mieszkalny wielorodzinny
193	ul. Staszica 124 – budynek mieszkalno – usługowy
194	ul. Szpitalna 51 – budynek mieszkalno – usługowy
195	ul. Szpitalna 59 – budynek mieszkalny wielorodzinny
196	ul. Szpitalna 61 – budynek mieszkalno – usługowy
197	ul. Szpitalna 63 – budynek mieszkalno – usługowy
198	ul. Warszawska 2 – budynek mieszkalny wielorodzinny
199	ul. Warszawska 4 – budynek mieszkalny wielorodzinny
200	ul. Warszawska 6 – budynek mieszkalny wielorodzinny
201	ul. Warszawska 8 – budynek mieszkalny wielorodzinny
202	ul. Warszawska 10 – budynek mieszkalny wielorodzinny
203	ul. Warszawska 1 – budynek mieszkalny wielorodzinny
204	ul. Warszawska 3 – budynek mieszkalny wielorodzinny
205	ul. Warszawska 5 – budynek mieszkalny wielorodzinny
206	ul. Warszawska 7 – budynek mieszkalny wielorodzinny
207	ul. Zacisze 1 – budynek mieszkalny wielorodzinny
208	ul. Zwycięstwa 1 – budynek mieszkalny wielorodzinny
209	ul. Zwycięstwa 3 – budynek mieszkalno – usługowy
210	Kościół parafialny, rzymsko-katolicki pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika
211	ul. Dehnelów – zespół zabudowy kopalni „Saturn”
212	ul. Dehnelów – budynek nadszybowy z wieżą wyciągową szybu „I”

213	ul. Dehnelów – budynek maszynowni szybu „I”
214	ul. Dehnelów – budynek nadszybowy szybu „II”
215	ul. Dehnelów - budynek maszynowni szybu „II”
216	ul. Dehnelów – budynek siłowni, sprężarkowni, rozdzielni, obecnie Galeria Sztuki „Elektrownia”
217	ul. Dehnelów – budynek kotłowni
218	ul. Dehnelów - budynek warsztatów mechanicznych
219	ul. Dehnelów – budynek sprzętu z garażami
220	ul. Dehnelów – budynek cechowni, łaźni, szatni i administracji
221	ul. Dehnelów – Budynek Zakładowej Straży Pożarnej, obecnie budynek mieszkalno – usługowy
222	ul. Dehnelów – budynek transformatorowni
223	ul. Dehnelów – budynek kompresorowni
224	ul. Nowopogońska – cmentarz parafialny
225	ul. Strzelecka – cmentarz epidemiologiczny
226	ul. Będzińska – cmentarz żydowski
227	ul. Mickiewicza – park, pozostałości ogródka jordanowskiego
228	ul. 1 Maja – Katowicka – park im. Tadeusza Kościuszki
229	nad Brynicą – park „Grabek” z pozostałościami ogrodu morwowego
230	ul. 21 Listopada – park
231	ul. Katowicka – park „Jordana”

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

LP.	NR OBSZARU	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/NA OBSZARZE	CHRONOLOGIA	FUNKCJA
232	97-48	1/5	Epoka brązu	Cmentarzysko kultury łużyckiej
233	97-48	2/6	Wczesne średniowiecze	Cmentarzysko
234	97-48	3/7	Wczesna średniowiecze Miasto średniowieczne	Osada
235	97-48	4/8	Wczesne średniowiecze, średniowiecze, nowożytność	Ślad osadnictwa
236	97-48	5/9	Wczesne średniowiecze, średniowiecze	Osada
237	97-48	6/10	Wczesne średniowiecze, późne średniowiecze	Ślad osadnictwa
238	97-48	7/11	Ślad osadnictwa	Ślad osadnictwa

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

W Załączniku mapowym nr 2 przedstawiono rozmieszczenie budynków i terenów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

5.6. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne

powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic miasta Czeladź. Obszar miasta, pod względem archeologicznym, został w dużej mierze zniszczony w wyniku działań przemysłu wydobywczego i rozwoju miasta. Badania powierzchniowe prowadzone w 1992 r. w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski. Najwcześniejsze osadnictwo pojawiło się tu w epoce kamienia. Znane z kwerendy stanowiska związane są z kulturą łużycką i okresem wczesnośredniowiecznym, kiedy założono tu historyczną osadę. Duża część terenu została zniszczona w wyniku rozwoju górnictwa i przemysłu oraz poprzez zabudowę nowożytną i współczesną. Teren ten leży na pokładach węgla kamiennego wydobywanego tu od XIX w. Obrzeża otoczone były hałdami węglowymi i składowiskami odpadów komunalnych i przemysłowych, w znacznej części zrekultywowanych, ale nieprzydatnych już pod względem archeologicznym. Również rozwój przestrzenny miasta zatarł w wielu miejscach niemal całkowicie pozostałości osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego. Wyniki prowadzonych badań archeologicznych ujawniły relikty obwarowań miejskich.

Na terenie miasta zewidencjonowano 7 stanowisk archeologicznych w ramach AZP 97-48, które ujęte są w gminnej ewidencji zabytków. Stanowiska zostały przyjęte Zarządzeniem Nr 301/2015 Burmistrza Miasta Czeladź z dnia 17 września 2015 r. w sprawie: włączenia do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Czeladź kart adresowych stanowisk archeologicznych. Spis przedstawia Tabela nr 8 poniżej.

Tabela nr 8. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu miasta Czeladź

LP.	NR OBSZARU	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/NA OBSZARZE	CHRONOLOGIA	FUNKCJA
1	97-48	1/5	Epoka brązu	Cmentarzysko kultury łużyckiej
2	97-48	2/6	Wczesne średniowiecze	Cmentarzysko
3	97-48	3/7	Wczesna średniowiecze Miasto średniowieczne	Osada
4	97-48	4/8	Wczesne średniowiecze, średniowiecze, nowożytność	Ślad osadnictwa
5	97-48	5/9	Wczesne średniowiecze, średniowiecze	Osada
6	97-48	6/10	Wczesne średniowiecze, późne średniowiecze	Ślad osadnictwa
7	97-48	7/11	Ślad osadnictwa	Ślad osadnictwa

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postać nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej" (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy. Obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta bądź wsi winny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne.

W przypadku, gdy obszar stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został mpzp dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do wyeliminowania lub zminimalizowania zagrożenia dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku. W przypadku stanowisk płaskich, przy zmianie istniejących planów, należy dążyć do wypracowania zapisów, dzięki którym w sposób maksymalnie zrównoważony pogodzi się potrzebę ochrony zabytku z dotychczasową funkcją terenu.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGHTS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione została przedstawiona analiza SWOT (Tabela nr 9), która skoncentrowana jest wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego miasta Czeladź. Obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe miasta oraz w oparciu o podobne analizy przeprowadzone dla innych dokumentów strategicznych miasta.

W Tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w

efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo miasta tworzy bowiem jego historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 9. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W MIEŚCIE CZELADŹ	
MOCNE STRNONY	**SŁABE STRONY**
• pozytywne nastawienie władz miasta i regionu oraz mediów do zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • środki przeznaczane z budżetu miasta na prace i roboty budowlane przy zabytkach (obowiązująca uchwała w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytkowych obiektów); • aktywnie działające instytucje kultury - Miejski Ośrodek Kultury i Sportu w Czeladzi, Kopalnia Kultury, Muzeum Saturn, Spółdzielczy Dom Kultury „Odeon" Czeladzkiej Spółdzielni Mieszkaniowej, Galeria Sztuki Współczesnej „Elektrownia", Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi; • liczne imprezy organizowane na terenie miasta; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ochroną obiekty zabytkowe na terenie miasta; • zrewitalizowany rynek, charakteryzujący się ciekawą architekturą i układem urbanistycznym; • korzystne położenie komunikacyjne obszaru - centralna część miasta, dobrze skomunikowana za pomocą komunikacji miejskiej; • zachowany czytelny układ miasta lokacyjnego rzadki w Aglomeracji Górnośląskiej; • unikatowe zabytki kultury przemysłowej - zespół zakładu wydobywczego z przełomu XIX i XX w. z wyposażeniem; • unikalna i cenna architektura i rozplanowanie osiedli robotniczych „Piaski" i „Saturn"; • zasoby dziedzictwa niematerialnego (np. tradycje, historyczne wydarzenia); • działalność Stowarzyszenia Miłośników Czeladzi i Stowarzyszenia Inicjatyw Kulturalnych; • cykliczne imprezy - Dni Czeladzi, Festiwal Ave Maria, Jarmark Czeladzki; • Miejski Konserwator Zabytków.	• niewystarczająca promocja walorów dziedzictwa krajobrazowego miasta (legendy, gwary, niewielka ilość tablic informacyjnych); • niezadawalający stan zachowania części obiektów zabytkowych; • niezagospodarowana część zabytków z terenu miasta; • wieloletnie zaniedbania remontowe obiektów - postępujący spadek walorów użytkowych i estetycznych obiektów zabytkowych, postępująca dekapitalizacja obiektów historycznych; • braki w zagospodarowaniu terenów towarzyszących obiektom zabytkowym -brak małej architektury, zaniedbania w pielęgnacji zieleni, naruszenie ładu przestrzennego; • utrata funkcji centrotwórczych (handlowych, usługowych) przez Stare Miasto; • niewykorzystanie zabytkowych obiektów zespołu kopalni „Saturn"; • niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego Czeladzi; • niewiele szlaków i ścieżek łączących atrakcyjne miejsca miasta.
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• wyedukowane społeczeństwo; • osoby mające świadomość dotyczącą wysokich	• niewystarczające środki na skuteczną ochronę zabytków;

walorów zabytkowych miasta i dziedzictwa niematerialnego; • współpraca z prywatnymi właścicielami; • media promujące dziedzictwo kulturowego miasta; • korzystne położenie względem centrum Aglomeracji Górnośląskiej i układu komunikacyjnego (drogi krajowe DK 86, DK 94); • pozyskiwanie przez miasto funduszy zewnętrznych; • możliwość zagospodarowania zespołu dawnej kopalni „Saturn" na cele kulturalne, społeczne i usługowe - adaptacja do nowych funkcji; • zwiększanie atrakcyjności zamieszkania przez działania rewitalizacyjne; • duży potencjał organizacji pozarządowych; • adaptacja zdegradowanych budynków pod cele kulturalne, społeczne i usługowe; • możliwości w pozyskiwaniu środków finansowych z różnych źródeł; • postępujący rozwój inicjatyw lokalnych organizacji pozarządowych mających w swym polu działania między innymi troskę o substancję zabytkową miasta; • upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłowa ochronę i atrakcyjne przekształcenia nie naruszające ich pierwotnego wyglądu; • korzystanie z pozytywnych doświadczeń innych miast i regionów; • wykorzystanie mediów w edukacji nastawionej na ochronę zabytków i krajobrazu; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo -budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta.	• niejasne wytyczne dotyczące technologii i materiałów dla remontów obiektów zabytkowych; • mała dbałość prywatnych właścicieli o zabytki; • zanik budownictwa drewnianego; • nadmierna komercjalizacja w sferze zabytków; • częste jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: bądź poprzez pryzmat ich komercyjnego wykorzystania lub też jedynie jako zasobu historycznego; • pogarszający się stan zabytków; • niewielkie zainteresowanie dziedzictwem przez mieszkańców; • niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • niedostateczny nadzór nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:
- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W GPOnZ wyznaczono główny cel GPOnZ, cele długo i krótkoterminowe wraz z kierunkami działań, co stanowi kontynuację Gminnego Programu opieki nad zabytkami Miasta Czeladź na lata 2007 - 2010. Wyznaczone zadania wykraczają często poza 4 - letni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabelach nr 10, 11.

GŁÓWNY CEL GPOnZ: POPRAWA STANU ZACHOWANIA ZABYTKÓW, WŁĄCZENIE ICH W ROZWÓJ GOSPODARCZY I SPOŁECZNY Z UWZGLĘDNIENIEM ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ORAZ PROMOCJA MIASTA Z WYKORZYSTANIEM JEGO ZASOBÓW KULTUROWYCH.

Tabela nr 10. Zadania w ramach Celu długoterminowego I

Cel długoterminowy I - KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA.	
Cel krótkoterminowy I. ZARZĄDZANIE ZASOBEM ZABYTKÓW.	
Kierunek działań I.1.: Tworzenie sprawnego systemu zarządzania zabytkami.	
ZADANIA	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
I.1.1. Wprowadzenie do MPZP odpowiednich zapisów dotyczących kształtowania przestrzeni, zieleni i zabudowy, wypracowanych w oparciu o następujące zasady: poszanowanie pierwotnie zaprojektowanego porządku przestrzennego poprzez uwzględnienie: linii zabudowy, historycznych wysokości budynków, podziałów elewacji, formy dachów, użytych materiałów elewacyjnych i ich	Jakie zapisy wprowadzono, w jakich planach, ilość zmian

kolorystyki, zastosowanej stolarki okiennej i drzwiowej, form i sposobów adaptacji obiektów zabytkowych, rozmieszczania i charakteru reklam umieszczanych na obiektach zabytkowych i w bezpośrednim ich otoczeniu, sposobów wkomponowywania widocznych elementów infrastruktury technicznej w ścisłej współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	
I.1.2. Oznakowanie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wraz ze zdjęciami poprzez dodanie warstwy w Systemie Informacji Przestrzennej.	Czy wprowadzono obiekty do systemu
I.1.3. Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta; 2. Aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony; 3. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 4. Propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji
I.1.4. Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych: stanowiących własność miasta, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów w ścisłym porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów, w których przeprowadzono remont, konserwację
I.1.5. Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	Bieżący monitoring
I.1.6. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków
Kierunek działań I.2.: Promocja dziedzictwa kulturowego miasta.	
ZADANIA	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
I.2.1. Tworzenie i znakowanie tras turystycznych i ciągów spacerowych umożliwiających wędrowanie pozwalające na zapoznanie się z walorami przyrodniczymi i kulturowymi miasta, wraz z oznakowanie tych tras.	Czy stworzono nowe, ile, z kim współpracowano
I.2.2. Wykorzystanie obiektów zabytkowych w tworzeniu produktów turystycznych lub obsługę ruchu turystycznego.	Czy powstał produkt, jaki, gdzie promowano
I.2.3. Podjęcie działań na rzecz opracowania i promocji markowego produktu turystycznego, jakim może być zespół zabudowań poprzemysłowych kopalni „Saturn", prowadzących do zagospodarowania i udostępnienia wszystkich obiektów.	Ilość osób biorących udział, czy stworzono produkt, czy i w jaki sposób wpłynęło na rozpoznawalność miasta

I.2.4. Popularyzacja zasobów kulturowych w środkach masowego przekazu.	Gdzie promowano, jakie obiekty, z kim współpracowano
I.2.5. Promowanie tematyki ochrony dziedzictwa do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć na rzecz budowania więzi ze środowiskiem kulturowym miasta.	
I.2.6. Utworzenie na Starym Mieście punktu informacji o mieście.	Czy utworzono punkt
I.2.7. Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów.	Ilość postawionych znaków/tablic
I.2.8. Stworzenie trasy turystycznej po kapliczkach/ figurach/ krzyżach znajdujących się na terenie gminy, w postaci mapy z rozmieszczeniem ww. obiektów.	Ilość opracowanych tras
Cel krótkoterminowy II. ORGANIZACJA ŁADU PRZESTRZENI ZABYTKOWYCH.	
Kierunek działań II.1. Konserwacja i restauracja zabytków.	
ZADANIA	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
II.1.1. Konserwacja i restauracja obiektów zabytkowych, w tym zespołu poprzemysłowego kopalni „Saturn” oraz odtwarzanie układów zieleni.	Zakres prac, wysokość zaplanowanych/wydanych środków
II.1.2. Stymulowanie odnowy elewacji budynków w przestrzeniach zabytkowych.	
II.1.3. Uaktualnienie uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dotyczące zabytków, zgodnie z obowiązującymi przepisami dającymi możliwość dotowania także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy zmieniono uchwałę
II.1.4. Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów.	Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów wymagających remonty/konserwacje
Kierunek działań II.2. Uporządkowanie przestrzeni zabytkowych.	
ZADANIA	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
II.2.1. Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych i projektowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie miasta.	Ilość przeprowadzonych prac

Tabela nr 11. Zadania w ramach Celu długoterminowego II

Cel długoterminowy II - KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA.	
Cel krótkoterminowy III. WZMOCNIENIE IDENTYFIKACJI MIESZKAŃCÓW Z ZABYTKAMI MIASTA	
Kierunek działań III.1. Aktywizacja przestrzeni historycznych	
ZADANIA	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
III.1.1. Kontynuacja organizowania na rynku imprez upamiętniających ważne wydarzenia historyczne, odnowa tradycyjnych jarmarków czeladzkich.	Ile zorganizowano imprez, czego dotyczyły, ilość osób uczestniczących, z kim współpracowano
III.1.2. Ustalenie z właścicielami wybranych obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, możliwości i zasady ich udostępniania dla celów publicznych, edukacyjnych.	Ilość osób zainteresowanych zwiedzaniem, ilość osób zwiedzających, ilość udostępnionych obiektów
Kierunek działań III.2. Kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców wobec zabytków.	
ZADANIA	**SPOSÓB WERYFIKACJI**
III.2.1. Organizacja wycieczek edukacyjnych po dzielnicy i mieście, dodatkowo organizacja dzielnicowych festynów lub innych imprez integracyjnych w celu lepszego poznania dzielnicy i miasta.	Ilość zorganizowanych wydarzeń, czego dotyczyły, z kim współpracowano, ilość biorących udział
III.2.2. Organizacja warsztatów, konkursów itd. dla młodzieży przybliżających historię, tradycję i zabytki miasta i dzielnicy.	
III.2.3. Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	Ilość zdarzeń, ilość ogłoszonych informacji, ilość osób zainteresowanych

Dodatkowo, poza wyżej wymienionymi zadaniami, miasto planuje następujące remonty przy obiektach zabytkowych:

1. Remont, przebudowa i adaptacja budynku warsztatów elektrycznych i transformatorowni dawne kopalni Saturn w Czeladzi na Centrum Usług Społecznościowych i Aktywności Lokalnej SATURN - zadanie w trakcie realizacji.

2. Remont, przebudowa i adaptacja zabytkowego budynku położonego przy ul. Rynek 22 w Czeladzi na Centrum Usług Społecznościowych i Aktywności Lokalnej z zagospodarowaniem terenu (uzyskane pozwolenie na budowę).

3. Remont, przebudowa i adaptacja budynku cechowni, łaźni, szatni i administracji dawnej kopalni Saturn na Postindustrialne Centrum Dziedzictwa Górnictwa Węglowego w Zagłębiu wraz z zagospodarowaniem terenu (uzyskane pozwolenie na budowę).

4. Rewitalizacja budynku warsztatów mechanicznych danej kopalni Saturn wraz z zagospodarowaniem terenu wokół budynku - remont, przebudowa, rozbudowa i adaptacja na potrzeby krytego basenu (opracowana koncepcja wraz z programem funkcjonalno - użytkowym).

5. Rewitalizacja i przebudowa budynku Domy Ludowego przy ul. 21. Listopada 10 na potrzeby Centrum Kultury i Rekreacji wraz z zagospodarowaniem terenu (opracowana koncepcja wraz z programem funkcjonalno - użytkowym).

8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
- ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
- ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
- ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
- ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
- ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe**:
- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego" (PPP).

• **instrumenty społeczne**:
- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Czeladź;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji**:
- realizacja projektów i programów miasta, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne**:
- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta;

- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- **Źródła krajowe**:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

- **Źródła zagraniczne**:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych, m.in. RPO, POIiS;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach - w jednym roku budżetowym wnioskodawca może wystąpić z wnioskiem o udzielenie dotacji lub refundacji do wszystkich ww. organów. Suma przyznanych dofinansowań nie może przekroczyć 100% kosztów zadania wskazanego we wnioskach. Zaleca się, aby składane wnioski zawierały jednakowe zakresy prac oraz pokrywające się kosztorysy. W przypadku uzyskania dofinansowania ze środków publicznych (dotacji bądź refundacji), wnioskodawca może wystąpić o kolejne dofinansowanie (dotację bądź refundację) na ten sam zakres prac dopiero po upływie 10 lat. Terminy składania wniosków: wniosek o dotację - do 28 lutego br., wniosek o refundację - do 30 czerwca br. Wnioskodawca może wystąpić z wnioskiem o udzielenie dotacji bądź refundacji w wysokości:
- do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru w przypadku, jeżeli:
a) zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
b) zabytek wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
c) stan zachowania zabytku, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Dotacja przyznawana przez ŚWKZ może obejmować wyłącznie prace wykonywane w roku złożenia wniosku na podstawie aktualnych pozwoleń.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Radę Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Środki z budżetu Województwa Śląskiego - dotacje udzielane są na podstawie przyjętej uchwały nr uchwały nr V/9/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Z budżetu Województwa Śląskiego mogą być udzielane dotacje celowe, zwane dalej „dotacjami", na planowane w danym roku kalendarzowym prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, zwane dalej „pracami", przy zabytkach znajdujących się w województwie śląskim, wpisanych do rejestru zabytków. Celem udzielania dotacji jest wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego. Wysokość środków na zadanie określone w ust. 1 określa corocznie Sejmik Województwa Śląskiego w uchwale budżetowej. Dotacja może być udzielona każdemu kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, o którym mowa § 1 ust. 1, z wyłączeniem zabytków będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, które są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki. Warunkiem udzielenia dotacji jest złożenie wniosku przez uprawniony podmiot.

Środki z budżetu Powiatu Będzińskiego - dotacje przyznawane są zgodnie z przyjętą uchwałą nr VI/40/2015 Rady Powiatu Będzińskiego z dnia 26 lutego 2015 r. w sprawie zmiany uchwały nr IX/110/2007 Rady Powiatu Będzińskiego z dnia 28 sierpnia 2007 r. w sprawie trybu postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Powiatu Będzińskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach usytuowanych na terenie Powiatu Będzińskiego i wpisanych do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz kontroli wykonania dotowanego zadania.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.) do finansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Środki z budżetu Miasta Czeladź - w budżecie miasta zabezpieczane są co roku środki, przyznawane na podstawie przyjętej uchwały nr XLIII/531/2017 Rady Miejskiej w Czeladzi z dnia 27 września 2017 r. w sprawie trybu postępowania o udzielenia dotacji z budżetu miasta Czeladź na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytkowych obiektów z terenu miasta Czeladź, wpisanych do rejestru zabytków oraz sposobu jej rozliczania. Zabezpieczana kwota nie jest stała. Wynika ona przede wszystkim ze złożonych wniosków oraz od decyzji Burmistrza.

Ponadto w planach budżetowych zakłada się wydatkowanie z budżetu miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytkowych obiektów niewpisanych do rejestru zabytków (dobra kultury współczesnej), będących własnością gminy.

• **Nagrody Starosty Powiatu Będzińskiego za Osiągnięcia w Dziedzinie Twórczości Artystycznej, Upowszechniania i Ochrony Kultury**

Nagrody przyznawana są zgodnie z przyjętą uchwałą nr XVII/266/2012 r. Rady Powiatu Będzińskiego z dnia 30 sierpnia 2012 r., zmienioną obwieszczeniem Rady Powiatu Będzińskiego z dnia 26 lutego 2018 r.

Nagroda przyzwana jest za całokształt działalności lub osiągnięcia i dokonania regionalne mające na celu prezentację i utrwalenie wartości lokalnych w dziedzinie kultury. Nagroda przyzwana jest raz w roku i ma charakter nagrody finansowej. Finansowana jest ze środków budżetowych powiatu, przy czym ilość przyznawanych nagród w danym roku uzależniona jest od możliwości finansowych powiatu. Wysokość środków finansowych jest ściśle określona w uchwale budżetowej powiatu na dany rok.

Kandydatów do nagrody mogą zgłaszać: Prezydent, Burmistrz, Wójt, stowarzyszenia działające na terenie powiatu, kluby Radnych Powiatu Będzińskiego. Wnioski należy składać do 31 grudnia każdego roku. Wnioski rozpatrywane są do dnia 30 kwietnia każdego roku.

• **Konkurs „Zabytek Zadbany 2018”**

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
d) Architektura i budownictwo drewniane;
e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach**

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach jest publiczną instytucją finansową, realizującą politykę ekologiczną województwa śląskiego.

W ramach funduszu wspierane są działania proekologiczne podejmowane przez administrację publiczną, przedsiębiorców, instytucje i organizacje pozarządowe.

Wydatkowanie środków finansowych funduszu następować będzie zgodnie z niżej przedstawioną hierarchią:

1. Finansowanie projektów wynikające z zawartych umów w latach ubiegłych, w tym zobowiązań z umów zawartych na dofinansowania projektów korzystających ze środków europejskich.
2. Wspomaganie projektów korzystających ze środków europejskich.
3. Wspieranie inwestycji pozwalających na osiągnięcie standardów ochrony środowiska oraz wypełnienie zobowiązań akcesyjnych, wynikających z przyjętych programów i planów na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym.
4. Dofinansowanie pozostałych zadań ochrony środowiska i gospodarki wodnej zgodnie z krajową i regionalną polityką ekologiczną.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku", realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

• **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź - KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2019, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;

2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu

wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).
Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

- **Program „Infrastruktura kultury"**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:
1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie internetowej - http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2018/ochrona-zabytkow-archeologicznych.php.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

- **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020**

Można wyróżnić trzy typy programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:
- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich" działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi" a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją", sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli". Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,

- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

- **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020**

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

- **Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020**

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3.Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 EUR w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

- **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji" jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014 - 2020**

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014 - 2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa Śląskiego.

Program składa się z 10 Osi Priorytetowych, na realizację których przeznaczone zostanie 1,6 mld euro. Zdecydowana większość środków ok. 72% całkowitej alokacji przeznaczonej na Program pochodzić będzie z EFRR. 1,15 mld zostanie przeznaczone na rozwój potencjału społeczno - gospodarczego poprzez wspieranie projektów zakładających wzrost zatrudnienia, rozwój przedsiębiorczości, rozbudowę infrastruktury wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarczej, poprawę ochrony środowiska. Pozostałe 28% czyli ok. 450 mln euro budżetu Programu pochodzące z EFS. ukierunkowanych zostanie na wyrównywanie szans na rynku pracy, wzrost zatrudnienia, inwestycje w kapitał ludzki. W ramach osi priorytetowej V. Ochrona Środowiska i Efektywne Wykorzystanie Zasobów przewiduje, priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, cel szczegółowy priorytetu to ochrona dziedzictwa kulturowego oraz rozwój zasobów kultury, wspierane będą działania, polegające na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy obiektach stanowiących zasób dziedzictwa kulturowego regionu i w ich otoczeniu wraz z promocją obiektu. Wsparciem objęte będą również inwestycje polegające na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń. Ponadto, wsparcie dotyczyć będzie rozwoju zasobów kultury, w tym między innymi dotyczące budowy, przebudowy i renowacji obiektów instytucji kultury oraz zakupu trwałego wyposażenia wpływającego na unowocześnienie tych obiektów.

W ramach osi priorytetowej V RPO WSL 2014 - 2020, w zakresie priorytetu inwestycyjnego 6c wyznaczono jeden cel szczegółowy: zwiększona atrakcyjność obiektów kulturowych regionu. Środki będą skoncentrowane na realizacji projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wpisanych do rejestru śląskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków, Szlaku Zabytków Techniki, ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także w mniejszym stopniu na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego. Wspierane będą następujące przedsięwzięcia:

- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki.

Maksymalna wartość pojedynczego projektu w obszarze kultury wynosi 5 mln EUR kosztów całkowitych.

Realizacja zaprogramowanych działań przyczyni się do poprawy konkurencyjności regionalnej gospodarki poprzez zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów kulturowych. Dzięki realizacji priorytetu, zgodnie z założeniami, na wsparcie do 2023 r. może liczyć co najmniej 40 obiektów zabytkowych lub ich zespołów.

10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Czeladź;

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Czeladź.

Miasto Czeladź jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 34 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 6 obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 12).

Tabela nr 12. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Czeladź

LP.		ADRES OBIEKT	NR DZ. KARTA MAPY	WŁAŚCICIEL, ZARZĄDCA
		ul. 21 listopada 10 Dawny „Dom Ludowy”	29/28 41	Gmina Czeladź
2		ul. Ciasna 4 Budynek mieszkalny	141 21	Gmina Czeladź
4		ul. Dehnelów 10 Willa dyrektora kopalni „Saturn” ob. siedziba Muzeum Saturn	3/10 37	Gmina Czeladź
5		ul. Dehnelów 18 Budynek mieszkalny wielorodzinny	63/29 36	Gmina Czeladź + wspólnota
6		ul. Dehnelów 20 Budynek mieszkalny wielorodzinny	63/30 36	Gmina Czeladź + wspólnota
7		ul. Dehnelów 24 Budynek mieszkalny wielorodzinny	63/26 36	Gmina Czeladź + wspólnota
8		ul. Dehnelów 26 Budynek mieszkalny wielorodzinny	63/27 36	Gmina Czeladź + wspólnota
9		ul. Dehnelów 28 Budynek mieszkalny wielorodzinny	63/24 36	Gmina Czeladź + wspólnota
10		ul. Katowicka 42 Budynek szkoły	02-sty 21	Gmina Czeladź
11		ul. Kościuszki 10 Budynek mieszkalny wielorodzinny	28/15 44	Gmina Czeladź
13		ul. Kościuszki 14 Budynek mieszkalny wielorodzinny	28/17 44	CTBS Sp. z o. o. Czeladź
15		ul. Kościuszki 18	28/19	CTBS Sp. z o. o. Czeladź
16		Budynek mieszkalny wielorodzinny	44	
17		ul. Rynek 22 Budynek mieszkalno - usługowy	100 21	Gmina Czeladź
19		ul. Rynek 26 Budynek mieszkalno - usługowy	187 12	Gmina Czeladź

21		ul. Staszica 21 Budynek mieszkalny wielorodzinny	40/2 20	Osoba fizyczna + Gmina Czeladź
22		ul. Dehnelów Zespół obiektów kopalni „Saturn”	35/95, 35/97, 35/98,35/100, 35/103 i inne 41	Gmina Czeladź Skarb Państwa dla dz. 35/100
23		Budynek nadszybowy z wieżą wyciągową szybu „I”	35/97 41	Gmina Czeladź
24		Budynek maszynowni szybu „I”	35/97 41	Gmina Czeladź
25		Budynek nadszybowy szybu „II”	35/97 41	Gmina Czeladź
26		Budynek maszynowni szybu „II”	35/97 41	Gmina Czeladź
27		Budynek siłowni, elektrowni	35/97 41	Gmina Czeladź
28		Budynek kotłowni	35/95 41	Gmina Czeladź
29		Budynek warsztatów mechanicznych	35/91 41	Gmina Czeladź
30		Budynek cechowni, łaźni, szatni i administracji	35/98 41	Gmina Czeladź
31		Budynek transformatorowni	35/116 41	Gmina Czeladź
32		Budynek kompresorowni	35/97 41	Gmina Czeladź
33		ul. Strzelecka Cmentarz epidemiologiczny	78 30	Gmina Czeladź
34		ul. Będzińska Cmentarz żydowski	28/3 8	Gmina Czeladź
35		ul. Mickiewicza Park – pozostałości ogrodu jordanowskiego	32/2, 33/2, 42 i inne 44	Gmina Czeladź – trwały zarząd MOSIR dla dz. nr 32/2 i dla dz. 42 Skarb Państwa dla dz. nr 33/2
36		ul. 1 Maja, ul. Katowicka Park im. Tadeusza Kościuszki	2/1, 2/2 21	Gmina Czeladź
37		Park „Grabek”	2/3, 2/4, 3/18 i inne 37	Gmina Czeladź – trwały zarząd MOSIR dla dz. nr 2/3 Gmina Czeladź
38		ul. 21 Listopada Park	31/6 41	Gmina Czeladź
39		ul. Katowicka Park „Jordana”	72/4, 72/9, 73 i inne 42	Gmina Czeladź

*Obiekty zaznaczone na niebiesko znajdują się w układach urbanistycznych wpisanych do rejestru zabytków

Wyrazem świadomej polityki miasta w zakresie ochrony zabytków są działania aktywizujące właścicieli obiektów zabytkowych. Cel ten jest realizowany w drodze przydzielania dotacji z budżetu miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytkowych obiektów z terenu miasta Czeladź, wpisanych do rejestru zabytków oraz sposobu jej rozliczania. Wysokość przeznaczanej kwoty uzależniona jest od ilości złożonych wniosków oraz zależy od planów budżetowych, decyzji Burmistrza i uchwały Rady Miejskiej. Ponadto w planach budżetowych zakłada się wydatkowanie z budżetu miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytkowych obiektów niewpisanych do rejestru zabytków (dobra kultury współczesnej), będących własnością miasta. W ten sposób miasto realizuje zadanie własne rozumiane, jako dbałość o stan zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego oraz tworzy podstawy partnerstwa publiczno - prywatnego, w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jest to działanie, które stawia miasto Czeladź wśród aktywnych i wyróżniających się jednostek samorządu terytorialnego zaangażowanych w ochronę dziedzictwa historii i kultury regionu.

W latach 2009 - 2018 miasto udzieliło dotacji w wysokości 526 295,60 zł. Dofinansowania otrzymały głównie obiekty sakralne. Szczegóły dotyczące dotacji z budżetu miasta na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków zostały przedstawione poniżej w tabeli nr 13.

Tabela nr 13. Wykaz udzielonych dotacji w latach 2009 - 2018

ROK	OBIEKT LOKALIZACJA	ZAKRES PRAC OBJĘTYCH DOTACJĄ	CAŁKOWITY KOSZT ZADANI w zł (brutto)	% UDZIAŁ DOTACJI	KWOTA UDZIELONEJ DOTACJI
2009	Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika ul. Kościelna/ ul. Bytomska	Dofinansowanie kosztów prac związanych z konserwacją i ekspozycją zabytkowego portalu w budynku kościoła (sprawa BK-RM.4042-19/08)	31 763,09 zł	90 %	28 586,27 zł
2009	Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika ul. Kościelna/ ul. Bytomska	Prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane remont istniejących dzwonów (sprawa BK-RM.4042-019/09)	72 992,60 zł	100 %	72 992,60 zł
2010	Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika ul. Kościelna/ ul. Bytomska	Dofinansowanie prac polegających na podświetleniu bryły kościoła (sprawa BK-RM.4042-03/10)	335 860,78 zł	45 %	150 000,00 zł
2016	Kościół parafialny Matki Bożej Bolesnej ul. Kościuszki 5	Dofinansowanie kosztów prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych polegających na wykonaniu prac konserwatorskich zabytkowego kościoła p.w. Matki Bożej Bolesnej w Czeladzi w zakresie czyszczenia elewacji południowej kościoła (sprawa BK-RM.4120.3.2016)	182 894,31 zł	27,34 %	50 000,00 zł
2017	Dawny zbór ariański ul. Rynkowa 2	Dofinansowanie kosztów prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych polegających na odnowieniu elewacji zabytkowego budynku zlokalizowanego przy ul. Rynkowa 2 wraz z remontem wejścia od strony ul. Kaczej. (sprawa BK-RM.4120.2.2016)	101 338,59 zł	24,39 %	24 716,73 zł

2017	Kościół parafialny Matki Bożej Bolesnej ul. Kościuszki 5	Dofinansowanie kosztów prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych polegających na wykonaniu prac konserwatorskich zabytkowego kościoła pw. Matki Bożej Bolesnej w Czeladzi w zakresie wymiany okien w kościele (sprawa BK-RM.4120.2.2017)	215 052,04 zł	23 %	50 000,00 zł
2018	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Stanisława BM ul. Kościelna/Bytomska	Dofinansowanie kosztów prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych polegających na wymianie stolarki okiennej - żaluzji oraz wzmocnieniu i renowacji klatek schodowych w wieżach narteksu kościoła Rzymskokatolickiej Parafii pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika w Czeladzi (sprawa BK-RM.4120.1.2017	491 204,87 zł (kalkulacja uproszczona)	ok. 30%	150 000,00 zł
		SUMA	**1 431 106,28 zł**		**526 295,60 zł**

Zaleca się, aby finansowe wsparcie miasta w latach 2019 - 2022 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie miasta w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłoby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną miasta.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe miastu lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Czeladzi (Miejski Konserwator Zabytków);
16. Gminny Program opieki nad zabytkami miasta Czeladź na lata 2007 - 2010;
17. Mrozowski M., Czeladź. Najkrótsza historia miasta, Czeladź 2006;
18. Olechwieruk A., Historia Miasta, Miasto Czeladź;
19. Czeladź. Opowieść o mieście, Czesława Niemyska - Rączaszkowa, Urząd Miasta w Czeladzi, Czeladź, 1993;
20. Głazek D., Kolonie robotnicze i urzędnicze na obszarze województwa katowickiego do 1939 r. (dawny zabór rosyjski i austriacki) cz. II, Katowice 1995 (przechowywane w AZ WUOZ w Katowicach, sygn. 6608);
21. Historia Czeladzi tom 1, praca zbiorowa pod red. J. Drabiny, Czeladź 2012;
22. Historyczne Osiedla Robotnicze, red. G. Bożek, Katowice 2005, s. 8;
23. Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Urbanistyki. Układ urbanistyczno-przestrzenny dawnego osiedla robotniczego „Pisaki", oprac. E. Podbiał, H. Wiąk - Marzec;
24. http://jarmark.czeladz.org/1636/;
25. http://www.czeladz.pl/pl/historia;
26. http://smc.czeladz.pl/;
27. https://www.wfosigw.katowice.pl/;
28. www.stat.gov.pl/gus;
29. www.isap.sejm.gov.pl;

12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta Czeladź;
2. Tabela nr 2. Pomniki i miejsca pamięci;
3. Tabela nr 3. Tablice pamiątkowe;
4. Tabela nr 4. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne;
5. Tabela nr 5. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Czeladź;
6. Tabela nr 6. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Czeladź;
7. Tabela nr 7. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Czeladź;

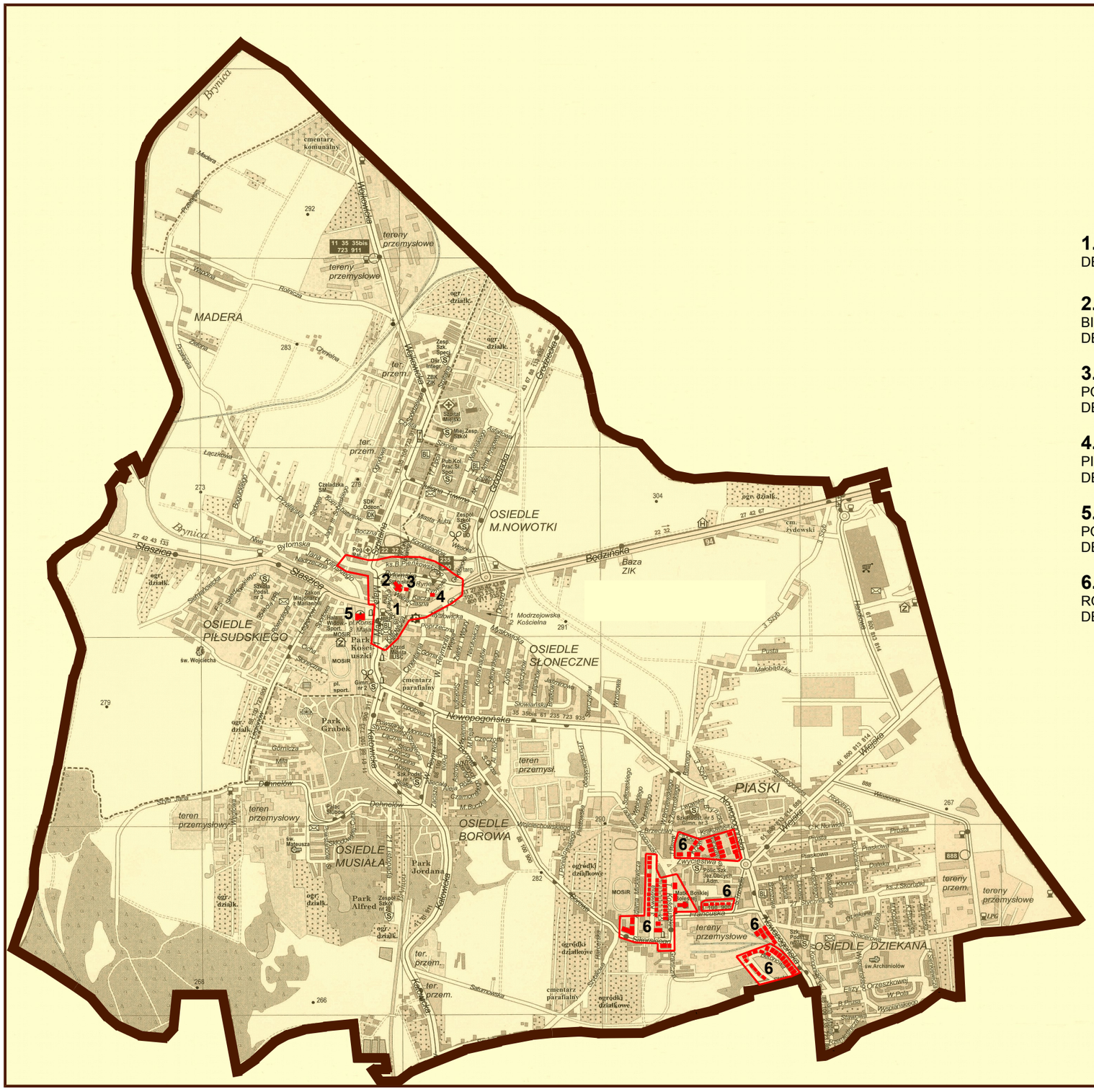
8. Tabela nr 8. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu miasta Czeladź;
9. Tabela nr 9. Analiza SWOT;
10. Tabela nr 10. Zadania w ramach Celu długoterminowego nr I;
11. Tabela nr 11. Zadania w ramach Celu długoterminowego nr II;
12. Tabela nr 12. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Czeladź;
13. Tabela nr 13. Wykaz udzielonych dotacji w latach 2009 - 2018;
14. Rys. nr 1. Obszary wskazane do rewitalizacji w Mieście Czeladź;
15. Zdjęcie nr 1. Rynek miasta Czeladź - widok z lotu ptaka, źródło: http://powiat.bedzin.pl/sport-menu/192-info-o-powiecie-kat/zabytki-kat/zabytki-czeladz-kat/167-zabytki-czel-06 (data dostępu 09.11.2018 r.);
16. Zdjęcia nr 2, 3. Rynek w Czeladzi;
17. Zdjęcia 4, 5. Budynki ul. Poniatowskiego 4, 8, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
18. Zdjęcia nr 6, 7. Budynki mieszkalne wielorodzinne, ul. 3 Kwietnia;
19. Zdjęcia nr 8, 9. Budynki mieszkalne wielorodzinne, ul. Nowopogońska, Warszawska;
20. Zdjęcie nr 10. Willa dla wyższej kadry górniczej, ul. Poniatowskiego 19, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
21. Zdjęcie nr 11. Budynek mieszkalny wielorodzinny, ul. Mickiewicza 10, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
22. Zdjęcie nr 12. Dawny klub urzędniczy, ob. budynek mieszkalny wielorodzinny, ul. Sikorskiego 3, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
23. Zdjęcie nr 13. Budynek mieszkalny wielorodzinny, ul. Sikorskiego 10, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
24. Zdjęcie nr 14. Zespół zabudowy przemysłowej kopalni „Saturn" przy ul. Dehnelów, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
25. Zdjęcia nr 15, 16. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, ul. Bytomska/Kościelna;
26. Zdjęcie nr 17. Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Bolesnej, ul. Kościuszki 5, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
27. Zdjęcie nr 18. Dom mieszkalny, ob. budynek usługowy, ul. Kościelna 3;
28. Zdjęcie nr 19. Zbór ariański, ob. budynek usługowy, ul. Rynkowa 2;
29. Zdjęcie nr 20. Szkoła powszechna, ob. dom katolicki, ul. Kościuszki 3, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
30. Zdjęcie nr 21. Budynek dyrekcji kopalni „Saturn", obecnie Pałac Saturna - Termy Rzymskie, ul. Dehnelów 2, źródło: karta GEZ Czeladź, autor Ryszard Dobiega;
31. Zdjęcia nr 22, 23. Remiza strażacka z salą widowiskową, późniejsze kino „Uciecha", ul. 1 Maja 28.

13. Załączniki mapowe

1. Załącznik mapowy nr 1 - Budynki i tereny wpisane do rejestru zabytków;
2. Załącznik mapowy nr 2 - Budynki i tereny ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Załącznik Nr 2 do uchwały Nr VIII/129/2019
Rady Miejskiej w Czeladzi
z dnia 22 maja 2019 r.

ZAŁĄCZNIK MAPOWY NR 1

1. UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA CZELADŹ.
DECYZJA Z DNIA 5.05.1972 r. NR A/1182/72.

2. KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. STANISŁAWA BISKUPA MĘCZENNIKA.
DECYZJA Z DNIA 10.12.1981r. NR A/1269/81.

3. DOM W RYNKU W CZELADZI Z XVIII WIEKU Z PODCIENIAMI NA KOLUMNADY - UL. KOŚCIELNA 3.
DECYZJA Z DNIA 10.10.1951r. NR A/335/51.

4. DOM USYTUOWANY PRZY UL. RYNKOWA 2, Z PIERWSZEJ POŁOWY XVII WIEKU.
DECYZJA Z DNIA 23.02.1960 r. NR A/7/60.

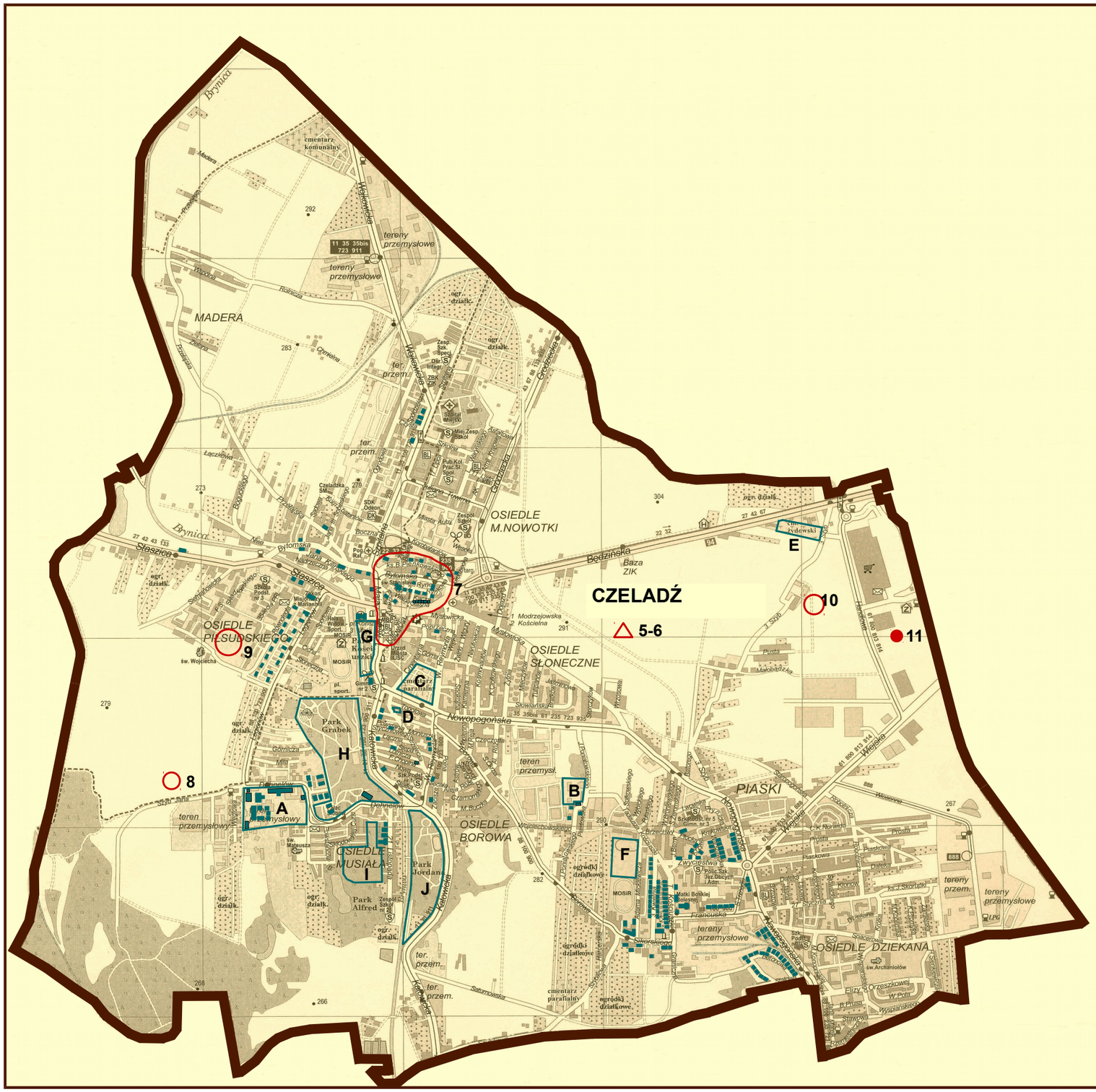
5. REMIZA STRAŻACKA Z SALĄ WIDOWISKOWĄ, PÓŹNIEJSZE KINO UCIECHA – UL. 1 MAJA 28.
DECYZJA Z DNIA 20.12.2012 r. NR A/395/12.

6. UKŁAD URBANISTYCZNY I ZABUDOWA OSIEDLA ROBOTNICZEGO W DZIELNICY PIASKI.
DECYZJA Z DNIA 4.08.1992 r. NR A/1479/92.

BUDYNKI I TERENY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Załącznik Nr 3 do uchwały Nr VIII/129/2019
Rady Miejskiej w Czeladzi
z dnia 22 maja 2019 r.

ZAŁĄCZNIK MAPOWY NR 2

A. ZESPÓŁ OBIEKTÓW KOPALNI „SATURN” PRZY UL. DEHNELÓW.

B. POZOSTAŁOŚCI SZYBU „JULIAN” PRZY UL. PONIATOWSKIEGO.

C. CMENTARZ PARAFIALNY PRZY UL. NOWOPOGOŃSKIEJ.

D. CMENTARZ EPIDEMIOLOGICZNY PRZY UL. STRZELECKIEJ.

E. CMENTARZ ŻYDOWSKI PRZY UL. BĘDZIŃSKIEJ.

F. PARK PRZY UL. MICKIEWICZA.

G. PARK IM. TADEUSZA KOŚCIUSZKI PRZY UL. 1 MAJA i UL. KATOWICKIEJ.

H. PARK „GRABEK” Z OGRODEM MORWOWYM.

I. PARK PRZY UL. 21 LISTOPADA.

J. PARK JORDANA PRZY UL. KATOWICKIEJ.

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE NA OBSZARZE NR 97-48

BUDYNKI I TERENY UJĘTE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Uzasadnienie

Gmina, zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym w zakresie zadań własnych realizuje zadania dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9 Dz. U. z 2019 r. poz. 506).

Z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zmianami) wynika obowiązek sporządzenia przez burmistrza miasta Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (GPOnZ).

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, GPOnZ ma na celu w szczególności:

1.Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2.Uwzględnienia uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3.Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;

4.Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5.Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatywę sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6.Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminując sytuacje konfliktowe związane z wykorzystanie tych zabytków.

GPOnZ przyjmuje Rada Miejska, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 87 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Z realizacji GPOnZ burmistrz sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miejskiej (art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Finansowanie realizacji GPOnZ może odbywać się z różnych źródeł: publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych - powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne) oraz ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych - stowarzyszeń, fundacji kościelnych, osób prawnych itp.).

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do opracowania GPOnZ jest gminna ewidencja zabytków, która została przyjęta zarządzeniem Nr 72/2015 oraz Nr 301/2015 Burmistrza Miasta Czeladź.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Czeladź na lata 2019 – 2022 został zaopiniowany przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wypełniając obowiązek wynikający ze stosownych przepisów, uzasadnione jest podjęcie niniejszej uchwały.